

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

**Ženy v roli kandidátky na úřad prezidenta:
případ Radičové, Tymošenkové a
Grybauskaité**

Diplomová práce

2015

Bc. Veronika Martinovská

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Bc. Veronika Martinovská

**Ženy v roli kandidátky na úřad prezidenta:
případ Radičové, Tymošenkové a
Grybauskaité**

Diplomová práce

Praha 2015

Autor práce: **Bc. Veronika Martinovská**

Vedoucí práce: **PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.**

Datum obhajoby: 2015

Bibliografický záznam

MARTINOVSKÁ, V. *Ženy v roli kandidátky na úřad prezidenta: případ Radičové, Tymošenkové a Grybauskaité*. Praha, 2010. 79 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí diplomové PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Anotace (abstrakt)

Diplomová práce se zaměřuje na ženy v politice, konkrétně pak na případy, kdy žena kandidovala na post prezidenta. Pro účely práce byly ke srovnání vybrány celkem tři kandidátky na tento post: Radičová, Tymošenko a Grybauskaite, tedy dvě neúspěšné a jedna úspěšná kandidátka. Příklady byly vybrány záměrně z prostoru postkomunistických zemí, kde se dá očekávat role předsudků k ženám v politice, zvláště pak na nejvyšším postu hlavy státu.

Tato práce má za cíl porovnat jednotlivé případy ženských kandidátek na prezidentku, zkoumat příčiny úspěchu či neúspěchu jednotlivých kandidátek na základě podmínek panujících v dané zemi a předsudků voličů. Práce se bude tedy zaměřovat na vedení kampaně u jednotlivých kandidátek, jejich stranickou příslušnost a jejich celkové působení na voliče.

Abstract

The diploma thesis focuses on women in politics, specifically on the cases when a woman is running for a president. For a purpose of the thesis 3 candidates were chosen, Radičová, Tymoshenko and Grybauskaite, i. e. one successful and two unsuccessful ones. These case were chosen intentionally among countries of postcommunism space, where we can expect role of gender stereotypes, especially when running for the position of head of state.

This thesis's object is to compare all the women candidates and explore possible causes of their success/ unsuccess based on the conditions and stereotypes dominating in a

country. Thesis focuses on election campaign, party affiliation or support of each candidate and their effect on voters.

Klíčová slova

žena-prezidentka, prezidentské volby, postkomunistické země, role stereotypů, politická kampaň

Keywords

Female president, presidential election, post-communist countries, role of stereotypes, political campaign

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14. 5. 2015

Bc. Veronika Martinovská

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce PhDr. Josefu Mlejnekovi, Ph.D. za vedení práce a užitečné komentáře.

Vymezení tématu:

Nyní, i po více než 20 letech od pádu komunismu, se lze hlavně v zemích bývalého Sovětského svazu setkávat se stereotypy, které ovlivňují vnímání žen v roli nejen politické reprezentantky, ale na jakékoli vysoké pozici.

Několik zemí se snaží řešit situaci tím, že zavádí kvóty, které zajišťují určitému počtu žen místo ve firmě, vládě či na jiných vedoucích pozicích, většinou v očích voličů vyhraněných spíše pro mužské pohlaví. Tento koncept je pak prosazován i samotnou Evropskou unií.

Pro účely této práce byla ke zkoumání vybrána problematika ženských kandidátek na pozici nejvyšší, tedy kandidátky na prezidenta. Záměrně byly zvoleny kandidátky ze Slovenska, Litvy a Ukrajiny, protože ve všech případech se jedná o země ležící v postkomunistickém prostoru. Vedle společných historických zkušeností (tedy komunismus a jeho důsledku) práce rovněž jako pojítka zvolených případů definuje náboženství a jeho roli; Slovensko a Litva jsou výrazně římskokatolickými zeměmi, na Ukrajině se většina obyvatel hlásí k pravoslaví. Práce se rovněž bude snažit zkoumat úspěšnost či neúspěšnost kandidátek, pracuje s jednou vítěznou kandidátkou (Grybauskaitė, která uspěla také v letošních prezidentských volbách (2014) a nastoupí své druhé funkční období) a dvěma kandidátkami, které post nezískaly (Radičová a Tymošenková, která kandidovala i ve volbách v roce 2014 a opět se jí na post hlavy státu nepodařilo dosáhnout).

Práce se bude opírat o studie autorů, kteří se zabývají genderem v postkomunistických zemích, konkrétně Susan Gal a Gail Kligman či Richard Matland a Kathleen Montgomery pojednávající o přístupu žen k politice. Existuje zároveň několik případových studií zkoumající přímo vybrané země a jejich situaci (např. Valkovičková v případě Slovenska, Birmontienė u Litvy či Hrycak přímo osobě Tymošenkové).

Struktura práce:

V první, teoretické části bude rozebrána definice poloprezidentských systémů a samotná důležitost prezidentských voleb, přičemž pozornost bude soustředěna pouze na postkomunistický prostor. Práce se v tomto úseku opírá o definice politických systémů Maurice Duvergera a některé další autory, kteří na Duvergera navazovali, dále bude čerpat z publikací Josefa Mlejníka a Miroslava Nováka a Miloše Brunclíka, kteří poskytlí přehledné zhodnocení postavení hlavy státu v postkomunistických zemích.

Dalším teoretickým a neméně důležitým konceptem pro účely práce je teorie voleb z hlediska volební kampaně. Zde se práce soustředí hlavně na průběh kampaně, politický marketing, výskyt negativní kampaně jako na faktory, které ovlivňují volbu voliče a následně výsledek voleb.

Druhá část práce zkoumá samotný vliv genderových otázek v postkomunistických zemích. Práce se bude snažit dokázat míru ovlivnění společnosti dědictvím a rolí náboženství, které ve zkoumaných zemích působí jako faktor přisuzující ženám spíše roli v rodině než v profesní kariéře, což může působit spíše proti úspěchu ženských kandidátek na prezidenta. Naproti tomu stojí vliv Západu na nově se ustavující demokratické země a jeho představy o řešení genderových otázek a zapojení žen do společnosti.

Následující část se věnuje samotným případovým studiím. Konkrétně budou zkoumány na Slovensku volby z roku 2009, v Litvě v roce 2009 a 2014, přičemž důraz bude kladen i na srovnání obou voleb z genderového hlediska, a na Ukrajině především volby nadcházející v roce 2010, protože ve volbách 2014 otázky genderu ustoupily do pozadí s ohledem na situaci na Ukrajině jako takovou. U všech zemí bude nejprve zhodnoceno dosavadní zastoupení žen v politice, poté se práce bude věnovat samotné kandidátce v dané zemi, její stranickou příslušnost a s tím související politickou situací v zemi,

samotný průběh kampaně, tedy jak byla kandidátka vykreslována či jaké projevy byly při kampani použity, a na závěr samotné zhodnocení voleb a jejich výsledků.

Závěrem bude cílem práce podat vysvětlení, proč byla daná kandidátka úspěšná či neúspěšná a do jaké míry se na výsledku projevílo vnímání žen a jejich sociální role v dané společnosti.

Cíl práce a výzkumná otázka:

Práce se snaží dokázat, jak jsou v současnosti vnímány ženy v politice, potažmo pohled voličů na ženy ucházející se o post prezidentky. Klade si v návaznosti na to otázku, zda je gender hlavním určujícím faktorem při rozhodování voličů či zda mají vliv hlavně schopnosti nebo stranická příslušnost kandidátky v návaznosti na situaci v dané zemi ať již politickou či ekonomickou. Práce si stanovuje hypotézu, že nehraje hlavní roli pohlaví kandidáta, ale spíše jeho schopnosti, dosavadní úspěchy a vystupování v kampani.

Metodologie práce:

V úvodních částech bude využito analýzy použité literatury, která dodá práci teoretický rámec a obecné pojetí genderu v politice.

Práce je koncipována jako případová studie; věnuje se případu Slovenska, Litvy a Ukrajiny, u kterých bude v závěru při hodnocení výsledku voleb použita komparativní metoda. U samotných jednotlivých případů práce bude čerpat z obsahové analýzy volebních materiálů, dokumentů a hlavně médií (noviny, rozhovory, videa), které budou sloužit jako zdroje ke zhodnocení volební kampaně, vystupování kandidátů a jejich přijetí společností. Pomocí analýzy výsledků voleb budou získána kvantitativní data, jež práce využije k závěrečnému zhodnocení kandidátky ve vybraných volbách.

Předpokládaný seznam literatury:

BRADOVÁ, Eva. Politické kampaně, volby a politický marketing. Vyd. 1. V

Olomouci: Periplum, 2007, 142 s. ISBN 978-80-86624-36-5.

BRADOVÁ, Eva. Negativní kampaně a politická reklama ve volbách. V Olomouci:

Periplum, 2008, 134 s. ISBN 978-80-86624-44-0.

D'ANIERI, Paul. Understanding Ukrainian politics: power, politics, and institutional

design. Armonk: M.E.Sharpe, 2007, x, 299 s. ISBN 978-0-7656-1812-2.

GAL, Susan a Gail KLIGMAN. The politics of gender after socialism: a comparative-

historical essay. Princeton: Princeton University Press, c2000, 169 s. ISBN 0-691-

04893-2.

MATLAND, Richard E a Kathleen A MONTGOMERY. Women's access to political

power in post-communist Europe. Oxford: Oxford University Press, 2003, xxiii, 369 s.

ISBN 0-19-924685-8.

MLEJNEK, Josef. Postavení hlavy státu v postkomunistických zemích: od pádu

komunismu v roce 1989 do roku 2010. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta

sociálních věd, 2011, 351 s. ISBN 978-80-87404-11-9.

NOVÁK, Miroslav a Miloš BRUNCLÍK. Postavení hlavy státu v parlamentních a

poloprezidentských režimech - Česká republika v komparativní perspektivě. 1. vyd.

Praha: Dokořán, 2008, 399 s. ISBN 978-80-7363-179-6.

ŠTĚDRONĚ, Bohumír. Politika a politický marketing. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck,

2013, xvi, 255 s. ISBN 978-80-7400-448-3.

BIRMONTIENĖ, Toma a Virginija JURĖNIENĖ. DEVELOPMENT OF WOMEN'S RIGHTS IN LITHUANIA: RECOGNITION OF WOMEN'S POLITICAL RIGHTS. *Jurisprudencija* [online]. 2009, vol. 2, issue 116, s. 23-44 [cit. 2014-05-24].

HERRON, E. S. How Viktor Yanukovich Won: Reassessing the Dominant Narratives of Ukraine's 2010 Presidential Election. *East European Politics & Societies* [online]. 2011-01-07, vol. 25, issue 1, s. 47-67 [cit. 2014-05-24]. DOI: 10.1177/0888325410388560. Dostupné z: <http://eep.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0888325410388560>.

HRYCAK, A. The "Orange Princess" Runs for President: Gender and the Outcomes of the 2010 Presidential Election. *East European Politics & Societies* [online]. 2011-01-07, vol. 25, issue 1, s. 68-87 [cit. 2014-05-24]. DOI: 10.1177/0888325410388409. Dostupné z: <http://eep.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0888325410388409>.

KAZLAUSKAITE, Agne. Our Very Own Obama. *Transitions Online* [online]. 2009, s. 5-5 [cit. 2014-05-24].

KOBOVÁ, Ľ., MAĎAROVÁ, Z., OSTERTÁGOVÁ, A.: *Politiky a političky – Aspekty politickej subjektivity žien*. Bratislava: ASPEKT, 2011. 185 s. ISBN 978-80-85549-92-8. Dostupné z: http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/2_2013/VALKOVICOVA.pdf.

KRUPAVICIUS, ALGIS. Lithuania. *European Journal of Political Research* [online]. 2008, vol. 47, 7-8, s. 1048-1059 [cit. 2014-05-24]. DOI: 10.1111/j.1475-6765.2008.00800.x. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1475-6765.2008.00800.x>.

LUKINOVA, E., MYAGKOV, M., ORDESHOOK, P. C. Ukraine 2010: Were Tymoshenko's Cries of Fraud Anything More than Smoke?. Post-Soviet Affairs. Jan-Mar2011, Vol. 27 Issue 1, p37-63. Dostupné z: <http://vote.caltech.edu/content/ukraine-2010-were-tymoshenkos-cries-fraud-anything-more-smoke>.

PINK, Michael. The 2010 Slovak Elections in the Light of Previous Results. Evropska Volebni Studia [online]. 2011, vol. 6, issue 1, s. 3-21 [cit. 2014-05-24].

<http://www.tymoshenko.ua/en/>

videa youtube

hlavní média

Obsah

1	Úvod	2
2	Vnímání žen ve společnosti	4
2.1	Vliv náboženství, komunismu a přetrvávající role ideologie.....	5
2.2	Nástroje zařazení žen do společnosti.....	10
2.2.1	Mobilizace žen.....	12
2.2.2	Kvóty.....	14
2.2.3	Dosavadní úspěchy žen v politice.....	20
3	Analýza průběhu prezidentské kampaně a voleb	22
3.1	Slovensko	23
3.2	Ukrajina	35
3.3	Litva	47
4	Závěr	64
5	Summary	67
6	Použitá literatura	69

1. Úvod

Nyní, i po více než 20 letech od pádu komunismu, se lze hlavně v zemích bývalého Sovětského svazu setkávat se stereotypy, které ovlivňují vnímání žen v roli nejen politické reprezentantky, ale na jakékoli vysoké pozici.

Několik zemí se snaží řešit situaci tím, že zavádí kvóty, které zajišťují určitému počtu žen místo ve firmě, vládě či na jiných vedoucích pozicích, většinou v očích voličů vyhraněných spíše pro mužské pohlaví. Tento koncept je pak prosazován samotnou Evropskou unií.

Pro účely této práce byla ke zkoumání vybrána problematika ženských kandidátek na pozici nejvyšší, tedy kandidátky na prezidenta. Záměrně byly zvoleny kandidátky ze Slovenska, Litvy a Ukrajiny, protože ve všech případech se jedná o země ležící v postkomunistickém prostoru. Vedle společných historických zkušeností (tedy komunismu a jeho důsledku) práce rovněž jako pojítka zvolených případů definuje náboženství a jeho roli; Slovensko a Litva jsou výrazně římskokatolickými zeměmi, na Ukrajině se většina obyvatel hlásí k pravoslaví. Práce se rovněž bude snažit zkoumat úspěšnost či neúspěšnost kandidátek, pracuje s jednou vítěznou kandidátkou (Grybauskaitė, která uspěla také v letošních prezidentských volbách 2014 a nastoupila své druhé funkční období) a dvěma kandidátkami, které post nezískaly (Radičová a Tymošenková, která kandidovala i ve volbách v roce 2014 a opět se jí na post hlavy státu nepodařilo dosáhnout).

Práce se bude opírat o studie autorů, kteří se zabývají genderem v postkomunistických zemích, hlavně v oblasti střední a východní Evropy, konkrétně Susan Gal a Gail Kligman, či Richard Matland a Kathleen Montgomery pojednávající o přístupu žen k politice. Existuje zároveň několik případových studií zkoumající přímo vybrané země

a jejich situaci (např. Bútorová, Ostergátová v případě Slovenska, Kazlauskaite, Řiháková u Litvy či Hrycak přímo osobě Tymošenkové).

První část práce zkoumá teoreticky samotný vliv genderových otázek v postkomunistických zemích. Práce se bude snažit dokázat míru ovlivnění společnosti dědictvím komunismu, hodnotami formujícími společnost a rolí náboženství, které ve zkoumaných zemích působí jako faktor přisuzující ženám spíše roli v rodině než v profesní kariéře, což může působit spíše proti úspěchu ženských kandidátek na prezidenta. Naproti tomu stojí vliv Západu na nově se ustavující demokratické země a jeho představy o řešení genderových otázek a zapojení žen do společnosti. S tímto pak souvisí rovněž snahy o větší participaci žen nejen v politice, ale na vedoucích pozicích obecně. Proto se v jedné kapitole práce zabývá možnostmi, kterými lze tohoto docílit, čímž jsou hlavně kvóty, mimo to zkoumá i existenci ženských hnutí. Vše s ohledem na to, jaká byla situace za komunismu, kdy ženská aktivita byla státem nařízena. Na závěr stručně mapuje úspěchy žen, které působily na významnějších pozicích, v jednotlivých zemích.

Následující část se věnuje samotným případovým studiím. Konkrétně budou zkoumány na Slovensku volby z roku 2009, v Litvě hlavně v roce 2009 a zmíní volby v roce 2014 a na Ukrajině především volby v roce 2010, protože ve volbách roku 2014 otázky genderu ustoupily do pozadí s ohledem na situaci na Ukrajině jako takovou. U všech zemí bude nejprve analyzováno postavení prezidenta i s ohledem na danou osobnost ve funkci, začlenění dané země do kontextu ekonomické a politické situace, a poté se bude věnovat samotné kandidátce v dané zemi, její stranické příslušnosti a s tím související politickou situaci v zemi, samotnému průběhu kampaně, tedy jak byla kandidátka vykreslována či jaké projevy byly při kampani použity, a na závěr samotnému zhodnocení voleb a jejich výsledků.

Cílem práce bude podat vysvětlení, proč byla daná kandidátka úspěšná či neúspěšná a do jaké míry se na výsledku projevilo vnímání žen a jejich sociální role v dané společnosti.

Práce se snaží dokázat, jak jsou v současnosti vnímány ženy v politice, potažmo pohled voličů na ženy ucházející se o post prezidentky. Klade si v návaznosti na to otázku, zda je gender hlavním určujícím faktorem při rozhodování voličů či zda mají vliv hlavně schopnosti nebo stranická příslušnost kandidátky v návaznosti na situaci v dané zemi ať již politickou či ekonomickou. Práce si stanovuje hypotézu, že nehraje hlavní roli pohlaví kandidáta, ale spíše jeho schopnosti, dosavadní úspěchy a vystupování v kampani.

V úvodních částech bude využito analýzy použité literatury, která dodá práci teoretický rámec a obecné pojetí genderu v politice.

Práce je koncipována jako případová studie; věnuje se případu Slovenska, Litvy a Ukrajiny, u kterých bude v závěru při hodnocení výsledku voleb použita komparativní metoda. U samotných jednotlivých případů práce bude čerpat z obsahové analýzy volebních materiálů, dokumentů, průzkumů veřejného mínění a médií, které budou sloužit jako zdroje ke zhodnocení volební kampaně, vystupování kandidátů a jejich přijetí společností. Pomocí analýzy výsledků voleb budou získána kvantitativní data, jež práce využije k závěrečnému zhodnocení kandidátky ve vybraných volbách.

2. Vnímání žen ve společnosti

V následujících dvou podkapitolách se práce věnuje vnímání ženy ve společnosti.

Pohled na ženu ve zkoumaných zemích (a vlastně v bývalém sovětském bloku obecně) jako na politicky a veřejně aktivní osobu je do jisté míry ovlivněn několika faktory, pro

účely práce byly zvoleny ideologie bývalého režimu, náboženství a přetrvávající tradice ve společnosti.

2.1. Vliv náboženství, komunismu a přetrvávající role ideologie

Od konce 2. světové války do konce 80. let v zemích spadajících pod Sovětský svaz panovala komunistická vláda, která se po celou dobu svého trvání proměňovala a balancovala mezi „uvolňováním“ a „zprísňováním“ režimu v závislosti na tom, kdo byl v čele. Současně však lze pozorovat to, že prvky demokracie jako svoboda slova, svobodné volby a další tradiční hodnoty pro společnost důležité, např. náboženství, vzdělávání či národní vědomí byly potlačeny. Po pádu režimu tedy logicky jako první nastupuje řešení problémů spojených právě s návratem k hodnotám a v první řadě institucionalizace demokracie. Následovala různá jednání u kulatého stolu, vyjednávání elit, která měla za úkol, dospět k prvním svobodným demokratickým volbám. První takto zvolená vláda pak měla za úkol zajistit ekonomickou stabilitu a konkurenceschopnost země většinou za použití ať pozvolných, či „šokových“ ekonomických reforem a privatizace. Výčetem těchto postupů nám nejde o nic jiného, než o snahu vysvětlit důvod, proč otázky a problémy spojené s občanským sektorem (resp. s občanskou společností) přišly na řadu až později.

S tím souvisí i fakt řešení ženské otázky, artikulace a agregace ženských zájmů, a tedy i podpora ženské politické aktivity.

Pakliže nahlédneme zpět do doby komunismu a zaměříme se na ženskou otázku, budeme-li to takto nazývat, pak zjistíme, že žena hrála v ideologii celkem podstatnou roli. Jak Ruschemeyer¹ ve své práci uvádí, existovalo „právo na potrat, mateřská a rodičovská dovolená, garantované zaměstnání a přístup ke vzdělání“. Zdánlivě by se mohlo říct, že ženy měly velice slušné postavení a že si jich režim vážil, což lze

¹ RUESCHEMEYER, M. (2011). Women's Participation in Postcommunist Politics. In WOLCHIK, S. L.; CURRY, J. L. *Central and East European Politics: From Communism to Democracy* (2nd Edition). Lanham: Rowman & Littlefield Publishers. s. 111.

dokázat, pokud se zaměříme na četnost využívání žen k propagandě (společně s dětmi), navíc tento typ propagandy měl „ošálit“ i pozorovatele režimu. Jak uvádí S. LaFont ve své práci, „obrázky žen s helmou na hlavě, žen v roli techniček či lékařek měly vyvolat dojem, že ženy jsou v zemích, kde panuje komunistický režim, svobodné“².

Komunismus se prezentoval jako režim, ve kterém panuje rovnost mužů a žen, ženy měly možnost zastávat pozice, které byly tradičně určeny spíše mužům, předchozí role ženy jako hospodyně v domácnosti, stejně jako plození dětí jako hlavní úděl, byly upozaděny, ba dokonce odsuzovány. Ve skutečnosti však to, co bylo prezentováno jako výsostné právo, bylo spíše nařízenou povinností, jednou z vícero, které se od ženského pohlaví očekávalo. K. Slavova to ve své studii nazývá pojmem „triple role“ (trojitá role) a dodává, že „ženy byly přepracované a zastávaly roli matky, hrdinky pracující třídy a socialistické občanky“³.

Co zdánlivě vypadalo jako rovnost mezi pohlavími, ukrývalo však ve skutečnosti fakt, že většina žen pracovala v průmyslu, na nižších pozicích, výrazná většina vedoucích pozic byla obsazena muži, navíc v rámci stejné pozice ženy pobíraly v průměru asi 2/3 platu, který měli muži⁴. Rovněž pracujeme-li s daty, které ukazují poměr žen v politice, lze si povšimnout, že většina začíná a končí svoji politickou kariéru na lokální úrovni bez výrazného vlivu podílet se reálně na rozhodování. Nutno dodat, že kvalifikace

² LAFONT, S. (2001). One Step Forward, Two Steps Back: Women in the Post-Communist States. *Communist and Post-Communist Studies* (online). Vol. 34, no. 2. s. 205. Dostupné z WWW <http://www.sciencedirect.com.ezproxy.is.cuni.cz/science/article/pii/S0967067X0100006X#> (staženo 12. 12. 2014).

³ SLAVOVA, K. (2006). Looking at Western Feminisms through the double lens of Eastern Europe and the Third World. In LUKIC, J.; REGULSKA, J.; ZAVIRŠEK, J. *Women and citizenship in Central and Eastern Europe*. Aldershot: Ashgate. s. 249.

⁴ LAFONT, S. (2001). One Step Forward, Two Steps Back: Women in the Post-Communist States. *Communist and Post-Communist Studies* (online). Vol. 34, no. 2. s. 206. Dostupné z WWW <http://www.sciencedirect.com.ezproxy.is.cuni.cz/science/article/pii/S0967067X0100006X#> (staženo 12. 12. 2014).

neodpovídala pozicím, do role politicky aktivních zástupkyň se dostávaly většinou řadové dělnice⁵.

V návaznosti na předchozí informace není tedy překvapivé, že po pádu režimu následovaly změny v zastoupení žen ať už v zaměstnání, či jejich postavení v rodině a postoji k rovným příležitostem. Restrukturalizaci ekonomiky a podniků, přechod od státem plánovaného hospodářství k tržní ekonomice a privatizaci provázela zvýšená nezaměstnanost, a jak např. LaFont na příkladu několika zemí z postkomunistického prostoru uvádí, valnou většinu nezaměstnaných tvořily právě ženy⁶. Problematika nezaměstnanosti byla řešena v celospolečenském měřítku, bez speciální orientace na právě jedno pohlaví, stejně tak proto ženské zájmy a problémy podléhaly nastavenému pořadí řešení problémů dle závažnosti pro celou společnost. Přirozenou a z nepříznivé situace vyplývající reakcí žen je jejich návrat k tradičním rolím před komunismem, tedy k dětem, manželům a do domácnosti. Důležitým a patrným důvodem pro tento návrat je i vyšší míra problematiky nacionalismu po pádu režimu a důležitá role církve a náboženství v zemích, které spadaly do sovětského bloku. Právě obě uvedené tendence inklinují spíše k tradičnímu pojetí postavení ženy a návratu k stavu před nastolením komunismu obecně. Dle S. LaFont právě rysy typické pro toto období jako např. nízká míra rozvodovosti, ideální vize úplné a stabilní rodiny, stejně jako myšlenka nacionalismu, že žena má primárně reprodukční funkci, která povede k nárůstu počtu obyvatel a následně výchově nové nadějně generace, nesoucí propagované ideály, a nemá se proto zabývat problémy genderových nerovností. Předvojem těchto tendencí byl již výrok M. Gorbačova z roku 1987 po zavádění nové uvolňovací politiky známé

⁵ v dalším oddíle uvidíme, že oproti tomu to faktu později, pokud žena měla být na vyšší pozici v legislativním či exekutivním orgánu, její kvalifikace a stupeň vzdělání vyžadoval nejvyšší úroveň.

⁶ LAFONT, S. (2001). One Step Forward, Two Steps Back: Women in the Post-Communist States. *Communist and Post-Communist Studies* (online). Vol. 34, no. 2. s. 210. Dostupné z WWW <http://www.sciencedirect.com.ezproxy.is.cuni.cz/science/article/pii/S0967067X0100006X#> (staženo 12. 12. 2014).

jako „perestrojka“, který klade důraz na nutnost změny v pohledu na ženy. „Selhali jsme, když jsme nevěnovali pozornost specifickým ženským právům a jejich potřebám plynoucím z jejich role matky a hospodyně, jejich výchovné funkci co se týče dětí“. To, že ženy byly zapojeny do výrobních procesů, byly zrovnoprávněny s muži ve všech oblastech a neměly tak dostatek času na rodinu, pak pokládal za příčinu tehdejších problémů ve společnosti (upadající morálka, produkce, deviantní chování mladistvých). Jako jediné východisku pak navrhoval návrat k tradičnímu uspořádání ve společnosti⁷. Stejně tak platí pro církve a náboženské subjekty, že kladou důraz na rétoriku podporující porodnost, mateřství a snaží se zrušit nebo alespoň minimalizovat právo na potrat. Zaměření se na tuto až normativní problematiku vede k opomenutí důležitých podpůrných prvků, které provází nárůst obyvatel jako podpora institucí školství, péče o dítě a o matky⁸. Naopak, řešením ekonomické krize provázející přechody k demokraciím v počátcích byly škrty v rozpočtu týkajících se výdajů na sociální sektor, tedy omezení podpor pro matky s malými dětmi, samoživitelky a programů na podporu rodin. J. Heinen mluví ve své práci o „feminizaci chudoby“ (feminization of poverty)⁹, která byla umocněna již zmíněnou vysokou mírou ženské nezaměstnanosti. Dalším důležitým faktorem je ideologie feminismu. Neovlivňuje jako ty předchozí sice přímo skutečnost, jak jsou ženy ve společnosti vnímány, avšak je nutné zmínit, jak a proč byl západní feminismus a jejich argumentace přijímán právě východem. Tento vztah se zdá být pochopitelnějším, použijeme-li výroku M. Miroiu, která rozdíl vysvětluje tak, že „zatímco ženy na západě bojovaly za emancipaci, pak ženy ve

⁷ tamtéž. s. 207.

⁸ tamtéž. s. 212-214.

⁹ HEINEN, J. (2006). Clashes and ordeals of women's citizenship in Central and Eastern Europe. In LUKIC, J.; REGULSKA, J.; ZAVIRŠEK, J. *Women and citizenship in Central and Eastern Europe*. Aldershot: Ashgate. s. 82.

východní Evropě řešily přežití svých rodin v tak špatných podmínkách¹⁰. Postavení žen na obou polokoulích bylo natolik odlišné, že snahy o westernizaci feminizmu v post-komunistických podmínkách byly nemyslitelné. Společností se šířilo spíše zklamání z westernizace, demokratizace a ekonomických reforem podpořené zoufalými životními podmínkami, které nastaly v důsledku neúspěšných zásahů. Kvůli nevoli přímo aplikovat myšlenky západního feminizmu, který měl ženy aktivizovat, byly feministky z post-komunistického prostoru nazývány občankami z druhé třídy, které jsou navíc konzervativní¹¹. Prvotní nemožnost přímo aplikovat západní myšlení na tento prostor ve své práci rovněž popisuje A. Snitow, zakladatelka nevládní organizace Network of East-West Women. Zdůrazňuje fakt, že aplikace na region nebyla přirozená z několika důvodů; ženy se neztotožňovaly s kritikou patriarchální rodiny, protože právě ta jim v dobách komunismu nabízela soukromí, nepodporovaly vyzdvihování problematiky „ženské otázky“, jelikož v minulosti řešení neodrážela právě ženské zájmy, a v neposlední řadě byly skeptické k volnému trhu, který měl spíše negativní dopad¹².

Se všemi faktory pak souvisí i fakt, že vesměs po celá 90. léta byl pro dobu a prostor rovněž typický jev stažení žen z politického života, z kandidátek a rozhodovacích míst. V následujícím oddíle se budeme této problematice věnovat podrobněji, jako důkaz poslouží analýzy a tabulkové demonstrace.

¹⁰ cit. dle SLAVOVA, K. (2006). Looking at Western Feminisms through the double lens of Eastern Europe and the Third World. In LUKIC, J.; REGULSKA, J.; ZAVIRŠEK, J. *Women and citizenship in Central and Eastern Europe*. Aldershot: Ashgate. s. 252.

¹¹ HAVELKOVÁ, H. (1996). Abstract Citizenship? Women and power in the Czech Republic. *Social Politics* (online). Vol. 3. nos. 2 – 3. s. 243. Dostupné z WWW <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=aa4d5826-ea0d-4154-b464-297f466dc298%40sessionmgr115&vid=7&hid=124> (staženo 09. 12. 2014).

¹² SNITOW, A. (2006). Cautionary tales. In LUKIC, J.; REGULSKA, J.; ZAVIRŠEK, J. *Women and citizenship in Central and Eastern Europe*. Aldershot: Ashgate. s. 287.

2.2. Nástroje zařazení žen do společnosti

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, stát, kde vládla komunistická ideologie, zasahoval do všech sfér života občanů, tedy nejen mužů, ale i žen. Již od počátku v socialismu převažovala idea rovnoprávnosti obou pohlaví, jediné rozdíly byly viděny ve třídě. Důraz byl kladen na to, aby ženy měly stejné možnosti jako muži. Tato situace evokovala rovnost pohlaví; ženám se otevřely možnosti, které měli doposud jen muži (včetně možnosti práce ať v továrně, tak ve veřejné sféře), nebylo tedy na místě, aby ženská otázka byla nějak více řešena navenek. S tím souvisí i fakt, že ženy neměly nutkání vytvářet hnutí či se nějak jinak mobilizovat. Právě naopak, tím, že žena byla nucena již tak zastávat roli jakési „superženy“, která je schopná pracovat a zároveň být dobrou hospodyní v domácnosti a plnit roli matky, byla jakákoliv další aktivita nemožná.

Ženy v politice byly navíc mnohdy vnímány spíše jako loutky, jejich účast ve veřejné sféře byla hlavně z důvodu dokázání symboliky rovnosti, platily totiž nařízené genderové kvóty, které vyhrazovaly určitý počet míst pro zastoupení žen v parlamentech. Tento typ kvót během režimu budí dojem, že na místa se mnohdy dostávaly ženy bez zkušeností či vzdělání. Nutno říci, že ne vždy tomu tak bylo a jediné, co ženy tehdy nejvíce postrádaly, byl jejich samotný zájem.

Logicky pak nelze očekávat, že ihned po pádu komunismu nastane situace, kdy ženy budou přizvány k jednání u kulatého stolu, aby činily zásadní rozhodnutí a podílely se na procesu transformace či se později samy ucházely o místa na kandidátních listinách a byly zvoleny. Po pádu komunismu se ženy ocitly ve stavu, kdy končí nařízená participace, což mělo za následek pokles procenta zastoupení žen v politice. Ve většině postkomunistických zemí v oblasti východní a střední Evropy převažuje tendence

návratu k tradičním hodnotám, což pro ženu znamenal návrat k rodině, roli matky a manželky.

Navíc, jak již bylo zmíněno, v období transformace a konsolidace demokracie hrály primární roli otázky ekonomické a politické stabilizace, neméně pak problémy spojené s národem a otázkou nacionalismu. Ženská problematika se tím dostávala až na druhou kolej.

Přesto později již lze pozorovat snahy žen a jejich rostoucí zájem o vstup a zapojení se do veřejné sféry. Následující 3 oddíly mapují vývoj aktivity žen po pádu komunismu ve zkoumaných zemích, zaměřují se na existenci hnutí, skupin v rámci strany či dokonce ženských stran samotných, dále zavedení kvót a na závěr shrnutí představující dosavadní úspěšné ženy v politice. Nejde o podrobný výčet, ale spíše o určité uvedení do problematiky a pochopení kontextu před hlavní výzkumnou částí.

Stejně tak tyto faktory nejsou jediné, které ulehčují vstup žen do politiky. Že ženská hnutí a ligy byly jakýmsi odrazovým můstkem pro ženy, které si členstvím v nich zvyšovaly sebevědomí a posilovaly osobní ambice aktivně se zapojit, často s podporou okolí, nebo že kvóty dávaly určitou jistotu zastoupení a zvýšení možnosti být zvolen, může být evidentní již na první pohled, ale je nutno si zároveň uvědomit, že stejně tak institut samotných voleb, volební systém, velikost obvodu nebo volební klauzule může hrát významnou roli. Právě volební systém je celkem určujícím faktorem, logicky proporční či smíšený volební systém je otevřenější ženským kandidátkám než většinový systém, kde je nasazen nejsilnější kandidát, který je schopen získat většinu v obvodu.

V případě poměrného zastoupení (zvláště pak při vícemandátových volebních obvodech) najdeme ženských kandidátek znatelně více¹³.

¹³ těmto faktorům přikládá důležitost např. MATLAND, R. (2003). Women's Representation in Post-Communist Europe. In MATLAND, R. E.; MONTGOMERY K. A. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; New York: Oxford University Press. s. 321-341; nebo SCHMITTER, P. C. (1998). Contemporary Democratization: The Prospects for Women. In JAQUETTE, J. S., WOLCHIK, S. L.

2.2.1. Mobilizace žen

Mobilizací žen se v této části rozumí jev, kdy se ženy samy ze své vlastní iniciativy snaží ovlivnit veřejnost a vstoupit aktivně do veřejného prostoru ve snaze reprezentovat většinou právě ženské zájmy, které kvůli ostatním problémům (socioekonomickým, systémovým) byly do té doby potlačeny. Nabízí se samozřejmě intenzivně diskutovaná otázka, co je to ženský zájem, zda ženy vůbec vstupují do politiky, aby reprezentovaly ženské zájmy, pakliže existují, či zda by tyto zájmy nemohlo stejně dobře artikulovat mužské pohlaví.

V počátcích těchto hnutí byla problematika interpretována hlavně v duchu nerovnosti pracovních možností, finančního ohodnocení a příležitostí obecně. Rozvoj ženské mobilizace a snah o zapojení do veřejného prostoru se dostavil právě po té, co byly vyřešeny hlavní otázky spojené s konsolidací demokracie, tedy primárně makroekonomické problémy, privatizace, zavádění nových demokratických institucí a národnostní otázky.

Pro dané země samozřejmě neplatí jeden určitý vzorec, jak se ženská hnutí rodila a jak jejich působnost sílila, nebo zda byla kratšího charakteru. Často se daná hnutí inspirovala právě u případů z regionu nebo i ze západní Evropy, když byl překonán prvotní negativismus a opatrné přijímání westernizace a demokratizace.

Práce se kloní k názoru, že za úspěšnou mobilizaci a aktivizaci žen lze označit jev, kdy ženy samy aspirují na to, aby byly stranou nominovány na kandidátku. Tento moment je první ze tří fází, které vedou až ke zvolení členem národního parlamentu. Matland a Montgomery tento „náborový proces“ začínají fází, kdy je člověk v pozici volitelného. Jakmile si to uvědomí a má ambice a zdroje být zvolen, stává se z něj aspirant. Do té

doby hrají roli pouze jeho vnitřní faktory, avšak v další fázi, jež v úspěšném případě přechází k nominování na kandidátní listinu, zasahují již vnější faktory, zde představovány výběrem stranického vedení sestavující kandidátku. V další fázi, zvolení do legislativního orgánu, je externí faktor reprezentován v ještě širším měřítku, tedy samotnými voliči, ovlivněnými ať stranou jako takovou, jejím programem či osobností kandidáta samotného¹⁴.

V Litvě se ženská hnutí a organizace začala opět objevovat a fungovat až v pozdních 90. letech 20. století. Jedním z důvodů pro to je již zmiňovaný fakt, že přednost v první řadě měly demokratizační a konsolidační zásahy a ekonomická stabilizace země, které byly koncem století již završeny, proto politické strany a reprezentanti začali pociťovat dokonce jistou nutnost zahrnout ženskou problematiku do svých programů.

Dříve než hnutí byly vytvářeny v rámci politických stran ženské sekce, například uvnitř litevské Strany práce (LDLP), u sociální demokracie (LSDP) či o pár let později uvnitř křesťansko-demokratické strany a následně i ve stranách na pravicovém ideologickém spektru. V roce 1995 pak vznikla také samostatná Strana žen, vedená Kazimierou Prunskiene, bývalou premiérkou, později transformovaná na Nová Demokracie/Strana žen.

Na Ukrajině byla situace odlišná částečně i v tom, že první svobodné volby proběhly až v roce 1994, tedy později oproti zbylým dvěma zemím, navíc do prvních voleb šla většina kandidátů spíše jako nezávislých, protože nastavení systému přinášelo tomuto typu kandidatury mírnější podmínky než pro stranickou kandidátní listinu. Z tohoto pak

¹⁴ MATLAND, R.; MONTGOMERY K. A. (2003). Recruiting Women to National Legislatures: A General Framework with Applications to Post-Communist Democracies. In MATLAND, R. E.; MONTGOMERY K. A. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; New York: Oxford University Press. s. 20-26.

těžily právě ženy, které měly větší prostor se na kandidátku dostat¹⁵. Možná právě tato skutečnost je i jedním z důvodů, proč poté nacházíme ženy zastoupené v politických stranách po celém ideologickém spektru, v levicových progresivních socialistech, ve středových agrárnících i v pravicovém Kongresu ukrajinských nacionalistů. První ženské strany lze zaznamenat až před druhými volbami po polovině 90. let, Ženy Ukrajiny a Ženské iniciativy, kterým mohla být inspirací strana Ženy Ruska úspěšná v roce 1993¹⁶.

Co se týče situace na Slovensku, stále v rámci Československa se ženy sdružovaly pod Občanským Fórem nebo Veřejnosti proti násilí. I tak bylo ale zastoupení žen v politice nízké a dlouhou dobu žádná z větších stran neumístila ženy na vyšší příčky svých kandidátek. S. L. Wolchik ve své práci, kde se zabývá vývojem Slovenska a České republiky po rozdělení, shrnuje výsledky výzkumů. Součástí je i průzkum z poloviny 90. let, který srovnává postoje žen a mužů, např. pouze 8,8 % žen oproti 17,7 % mužů by bylo ochotno pracovat pro stranu, 31,6 % žen oproti 40,9 % mužů by se zapojilo do aktivit strany nebo organizace, která podporuje jejich zájmy, či pouze 4,9 % žen oproti 11,2 % mužů by chtělo být členem strany¹⁷. Se vstupem do Evropské Unie pak některé strany přijaly dobrovolné kvóty. Své zastoupení ženy nejvíce měly v rámci Komunistické strany (KSS), dále HZDS a SDL/.

2.2.2. Kvóty

S pádem komunismu souviselo i zrušení nařízených genderových kvót, a tím tedy povinné zapojení se žen do politiky. Po tomto aktu následně kleslo procento zvolených

¹⁵ BIRCH, S. (2003). Women and Political Representation in Contemporary Ukraine. In MATLAND, R. E.; MONTGOMERY K. A. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; New York: Oxford University Press. s. 134.

¹⁶ tamtéž, s. 138.

¹⁷ WOLCHIK, S. L. (1998). Gender and the politics of transition in the Czech Republic and Slovakia. In JAQUETTE, J. S., WOLCHIK, S. L. *Women and democracy: Latin America and Central and Eastern Europe*. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press. s. 167-168.

žen, dokonce i poměr ženských kandidátek, které strana zvolila na kandidátní listinu, jednak proto, že kvóty byly z předešlého období negativně vnímány, jednak kvůli obavám z naplnění vytyčených míst kvalitními kandidátkami se zřejmým zájmem o politiku.

Montgomery hned v úvodu kapitoly dodává, že „pokles žen zastoupených v národních parlamentech klesl z průměru 30 % na méně než 10 %, někde dokonce pod 5 %“. Data jsou demonstrována v tabulce ¹⁸, kde je znázorněn rozdíl mezi posledními volbami před pádem a prvními svobodnými volbami po pádu režimu. Lze pozorovat u zkoumaných zemí, že nejradikálnější pokles byl na Ukrajině, méně, ale stále znatelný pak na Slovensku (respektive ještě v rámci Československa) a v Litvě. Tabulka č. 1 pak upřesňuje konkrétní číselné hodnoty, tedy na 3 % v případě Ukrajiny, 12 % v případě Slovenska (tehdy ještě Československa) a 15 % v případě Litvy.

Tabulka č. 2: Zastoupení žen v národních parlamentech v průběhu postkomunistických voleb (v %)¹⁹

Země	1. volby	2. volby	3. volby	4. volby	Rozdíl (první - čtvrté)
Litva	9,9	7,1	17,5	10,6	+ 0,7
Slovensko	12	15	13	14	+ 5,3 ²⁰
Ukrajina	3	4,3	7,9	4,9	+ 1,9

Zatímco u případu Slovenska a Litvy lze pokles víceméně odůvodnit návratem k tradičním hodnotám, související rolí náboženství, které ženu zobrazovalo jako matku, manželku a ženu v domácnosti obecně, pak u případu Ukrajiny autoři přikládají důraz

¹⁸ MONTGOMERY K. A. (2003). Introduction. In MATLAND, R. E.; MONTGOMERY K. A. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; New York: Oxford University Press. s. 1-2.

¹⁹ tamtéž

²⁰ rozdíl oproti volbám v 1990

faktu, že po pádu režimu, tedy před prvními svobodnými volbami (až v roce 1994), dominovaly v zemi tendence, které nazvali nacionalistické nebo národně-demokratické, představované pravicovými stranami, které tradičně preferují či dokonce uznávají pouze muže jako ty, co mají fungovat ve veřejné sféře²¹. Představa ženy v politice působila negativně, souvisela s nezkušeností, neschopností vést, zastupovat a prosazovat zájmy, veřejný činitel byl spíše spojován s vlastnostmi jako profesionalita a čest, tradičně připadající mužskému pohlaví. Tento názor však lze označit jako jeden z mnoha faktorů, který je zde představen autory jako důležitý. Tato práce však neopomíjí ani fakt, že důležitý je i vliv církve jako nositelky tradic právě těch konzervativních více, než pravicové strany samotné. Funguje zde jako symbol morální nápravy, kdy můžeme pozorovat boj proti „kapitalistickým nešvarům“ jako gamblerství, prostituce či pornoprůmysl, navíc se vyznačuje bojem proti alkoholismu, který byl (a stále je) zakořeněn ve společnosti u mužů hlavně v oblastech bývalého Sovětského svazu, tedy nejen v Rusku a na Ukrajině. Navíc obecně klást určující roli právě konzervatismu není v případě Ukrajiny příliš vhodné, uvědomíme-li si, že země se po pádu komunismu potýkala právě s velmi nízkou porodností a odlivem žen (ale i mužů) za prací za hranice Ukrajiny západním směrem především z důvodu špatné ekonomické situace. Snaha o větší zapojení žen do veřejné sféry, vedoucích pozic a politiky vzešla pro tento region až z Evropské Unie. Několik států, v Evropě, nejdříve hlavně ty ve Skandinávii, přijaly kvóty, které se liší ve své klasifikaci. Pomineme kvóty, stanovující počet žen v zaměstnání (hlavně ve vedoucích pozicích firem) nebo vzdělávání, které, přestože jsou důležitým prvkem, nejsou pro účely práce směrodatné.

²¹ BIRCH, S. (2003). Women and Political Representation in Contemporary Ukraine. In MATLAND, R. E.; MONTGOMERY K. A. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; New York: Oxford University Press. s. 135.

Dahlerup²² ve své práci dělí kvóty na ty, které jsou zakotveny v ústavě (týkají se buď národní, nebo lokální úrovně), legislativní kvóty dané volebním zákonem. Třetím typem jsou kvóty dobrovolné, kde záleží na dané straně nebo orgánu, zda vymezí určitý počet míst např. na své kandidátní listině, nebo pak na úrovni voleného tělesa.

Zároveň vyčleňuje další rovinu členění kvót, které jsou v současnosti v politickém prostředí běžné, tedy jednoduché stanovující minimální procento zastoupení na kandidátce, ve voleném orgánu, dvojitě, které navíc zajišťují výhodné umístění na prvních příčkách kandidátky, a genderově neutrální, jak již název vypovídá, směřující ke stanovení limitu (nejvyššího a nejnižšího) pro jednotlivá pohlaví.

Zatímco při platnosti genderových kvót v období komunismu, kandidátky vybíralo a schvalovalo centralizované vedení strany, nyní tedy ze všech zmíněných spíše převažuje stav, kdy mají formu doporučení a strany si mohou na jeho základě nastavit svoje pravidla.

Ze sesbíraných dat zkompletovaných do databáze, která uvádí kvóty v celosvětovém měřítku²³, lze vyčíst, že pro zkoumané země platí následující zařazení.

Ukrajina se v databázi nenachází, vycházíme tedy z toho, že v zemi nejsou uplatněny žádné z výše zmíněných typů kvót. V zemi bylo znovuzavedení kvót po pádu Sovětského svazu debatováno, ale nikdy neuvedeno v platnost.

Pro zbylé dvě země platí typ doporučených kvót pro politické strany.

V případě Litvy figuruje Litevská sociálně demokratická strana (LSDP), která již v polovině 90. let stanovila 1/3 minimum pro pohlaví na kandidátce, to znamená, že

²² DAHLERUP, D. (2004). No Quota Fever in Europe? In The Implementation of Quotas: Experiences from Europe, Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, (online). Vol. 3. Dostupné z WWW <http://www.legislationline.org/documents/id/18866> (staženo 12. 12. 2014).

²³ databáze Data grouped by quota type. Quotaproject.org. Dostupné z WWW <http://www.quotaproject.org/system.cfm#constlocal> (přístup 02. 03. 2015).

ženy (nebo muži) musí představovat minimálně 33 %²⁴.

Zastoupení žen v Seimasu je po posledních volbách v roce 2012 24 %, což představuje 34 žen z 141členného parlamentu.

Na Slovensku je používá dle databáze ze současných stran zastoupených v parlamentu strana Ľudová strana - Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS), která si klade za cíl paritu. Další ze stran v Národní radě MOST-HÍD dokonce viditelně na svých oficiálních webových stránkách podporuje ženy v rámci iniciativy IDEA, snaží se o jejich zapojení do veřejného života a zdůrazňuje fakt, že ve svém vedení ženy má²⁵. Strana SDKÚ-DS sice také nemá vyloženě zmíněné kvóty, avšak má v rámci své organizace Združenia žien SDKÚ - DS, jež se mimo jiné subjekty podílí na výběru kandidátů a jehož předsedkyně má zaručené místo v prezídiu SDKÚ-DS²⁶. U zbylých stran se na základě návštěvy oficiálních stránek očividná nebo zakotvená ženská podpora neprokázala.

Ze stran, které v legislativě nyní nefigurují, lze zmínit Komunistickou stranu Slovenska (KSS), která zaručovala jedno místo pro ženu mezi prvními osmi příčkami na stranické kandidátce, Alianciu Nového Občana (ANO) s 33 % místy vyhraněnými pro ženy na dané kandidátce a Stranu Demokratickej Levice (SDL) s 20 % zaručenými místy pro ženy²⁷.

Po volbách v roce 2012 ženy drží v Národní radě SR 19 % ze 150 členů, což je celkem 28 reprezentantek.

Kompletní přehled zastoupení žen v národním parlamentu ve všech zkoumaných zemích lze mapovat v grafech č. 3-5 pro jednotlivé země počínaje posledními

²⁴ TALJUNAITE, M. Taljunaite, M. (2004) Discourses and Lobbying Strategies Used by the Women's Movement in Lithuania. In The Implementation of Quotas: Experiences from Europe, Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, (online). Vol. 3. Dostupné z WWW http://www.quotaproject.org/CS/CS_Lithuania-Taljun.pdf (staženo 02. 03. 2015).

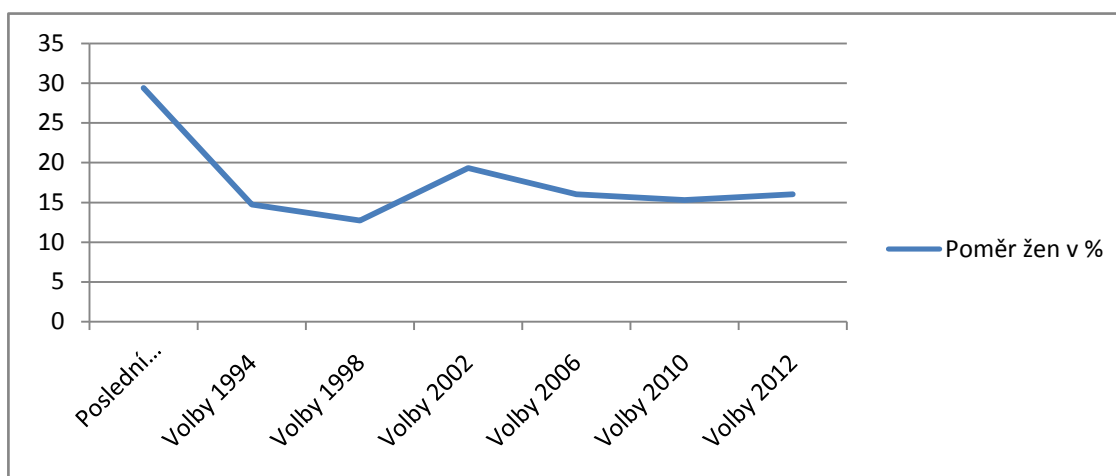
²⁵ Oficiální webové stránky MOST-HÍD dostupné z: <http://www.most-hid.sk/sk>

²⁶ Oficiální webové stránky SDKÚ-DS dostupné z: <http://www.sdku-ds.sk/#>

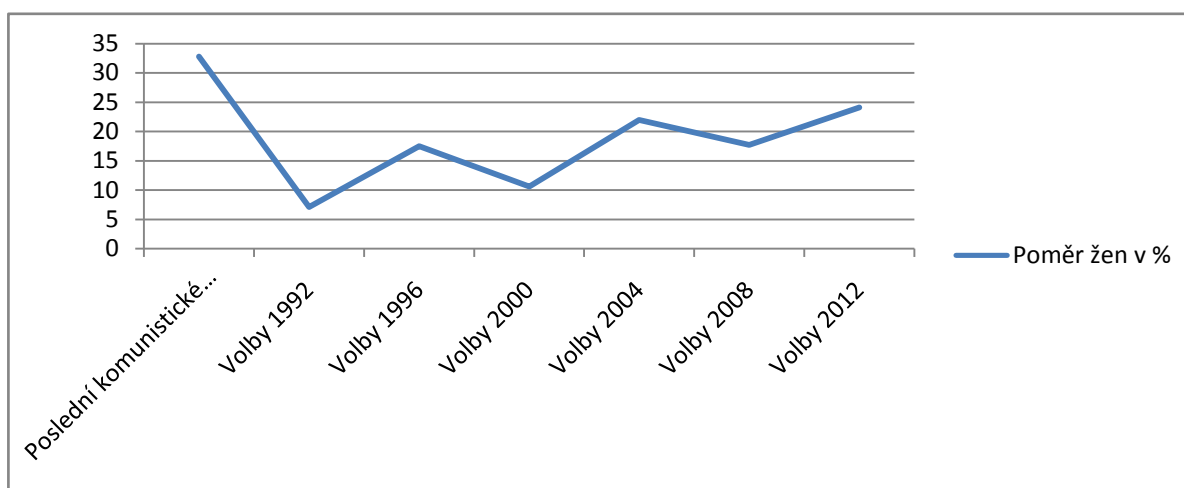
²⁷ SDL splynula se stranou, která kvóty nezavedla

komunistickými volbami a končící nejsoučasnějšími²⁸.

Graf č. 3: Vývoj zastoupení žen v Národní radě Slovenska²⁹

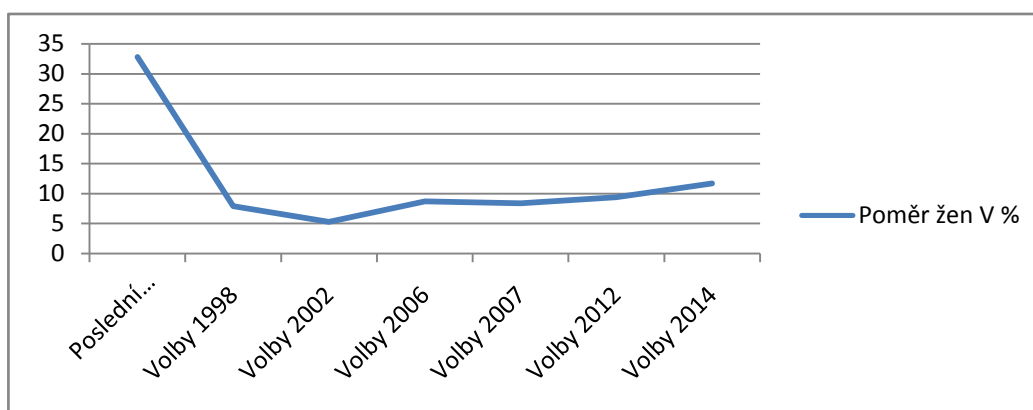
Graf č. 4: Vývoj zastoupení žen v litevském Seimasu³⁰

²⁸ tabulka manuálně sestavena na základě analýzy dat In. Inter-Parliament Union, data pro poslední volby před pádem režimu dostupné z: RUESCHEMEYER, M. (2011). Women's Participation in Postcommunist Politics. In WOLCHIK, S. L.; CURRY, J. L. *Central and East European Politics: From Communism to Democracy* (2nd Edition). Lanham: Rowman & Littlefield Publishers. s. 112.

²⁹ Lithuania Seimas (Parliament). Historical archive of parliamentary election results. Inter-parliamentary Union. Dostupné z: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2189_arc.htm (přístup 02. 03. 2015).

³⁰ Slovakia Národná rada (National Council). Historical archive of parliamentary election results. Inter-parliamentary Union. Dostupné z: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2285_arc.htm (přístup 02. 03. 2015).

Graf č. 5: Vývoj zastoupení žen ve Verkhovne Radě³¹

2.2.3. Dosavadní úspěchy žen v politice

V předchozích částech se práce spíše zabývala výčty dat a podávala obecný přehled o vývoji ženy a jejího zastoupení ve veřejné sféře a politice. V této podkapitole se zaměříme na konkrétní jména političek, které můžeme pro danou zemi označit za významnější. Cílem je stručně zmapovat dosavadní úspěšné ženy v politice v zemích zkoumaných prezidentských kandidátek.

Vládu nad Litvou hned po pádu komunismu v roce 1990 převzala žena; na post premiérky byla zvolena již zmíněná Kazimiera Prunskiene, dosavadní lídr Sajudis. Prunskiene byla však tehdy jedinou ženou v 17členném vládním kabinetu. Sama Prunskiene se ke svému postavení vyjádřila na konferenci v Pekingu. V její práci s názvem *I was Regarded as an Exception* (Byla jsem považována za výjimku) vykresluje situaci, kdy by jí jako předsedkyni vlády nebylo parlamentem umožněno, aby jmenovala ženské ministryně. Dokonce uvádí, že pocítila změnu pravidel hry, boj o vyšší pozice a vliv, kdy pocítovala ze strany mužských kolegů agresivitu a nekorektní

³¹ Ukraine Verkhovna Rada (Parliament). Historical archive of parliamentary election results. Inter-parliamentary Union. Dostupné z: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2331_arc.htm (přístup 02. 03. 2015).

snahy ji z politické scény odstranit³². Po ní následovaly spíše menší úspěchy žen; v roce 1999 byla jako první žena zvolena na post místopředsedkyně Seimasu R. Juknevičiene, a ve vládě v roce 2001 byly ve vládě zastoupeny 3 ministryně³³. Další významnou političkou je Irena Degutiene, která byla premiérkou dvakrát, ovšem na velice krátkou dobu, zastávala však i ministerský post. Litva má samozřejmě i své ženské reprezentantky v Evropském parlamentu.

Na Ukrajině se ženy dostaly v polovině 90. let do vedoucí pozice u tří stran; levicové Progresivní socialisty vedla Natalja Vitrenková, středovým Agrárikům byla lídrem Katerina Vaščuková a pravicovému Kongresu ukrajinských nacionalistů Jaroslava Stečková³⁴. Zde je však její pozice sporná a nabízí se otázka, do jaké míry byla spíše symbolem, hlavně proto, že byla manželkou Jaroslava Stečka, který byl premiérem při vyhlášení nezávislosti Ukrajiny 1941 a tedy velmi uznávanou osobou, na jehož jméno voliči slyšeli. Nutno podotknout, že se lídrem stala v roce 1992, kdy jí bylo 72 let. Za zmínku stojí i Vira Uljančenkova, která je mimo jiné politické úspěchy jedinou ženskou guvernérkou pro oblast Kyjeva doposud.

Mezi pro Slovensko významné političky lze určitě zařadit prezidentskou kandidátku z roku 1999 a kandidátku na primátorku města Bratislava Magdu Vášáryovou.

Z ekonomického hlediska má pro Slovensko význam Brigita Schmögnerová, která zastávala funkci ministryně financí. Z řad předsedkyň stran lze uvést např. Annu Belousovou, která se v roce 1999 stala předsedkyní Slovenské národní strany.

³² LAFONT, S. (2001). One Step Forward, Two Steps Back: Women in the Post-Communist States. *Communist and Post-Communist Studies* (online). Vol. 34, no. 2. s. 209. Dostupné z WWW <http://www.sciencedirect.com.ezproxy.is.cuni.cz/science/article/pii/S0967067X0100006X#> (staženo 12. 12. 2014).

³³ KRUPAVIČIUS, A., MATONYTÉ, I. (2003). Women in Lithuanian Politics: From Nomenklatura Selection to Representation. In MATLAND, R. E.; MONTGOMERY K. A. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; New York: Oxford University Press. s. 99.

³⁴ BIRCH, S. (2003). Women and Political Representation in Contemporary Ukraine. In MATLAND, R. E.; MONTGOMERY K. A. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; New York: Oxford University Press. s. 137.

Jak lze z předchozích oddílů vydedukovat, po pádu komunismu a následném radikálním propadu v poměru zastoupení ženského pohlaví v politice, si ženy poměrně dlouho hledaly cestu, jak se na základně vlastních ambicí snažit zapojit aktivně do veřejné sféry tak, aby dokázaly společnosti, že i žena může být schopná hájit zájmy nejen ženské, ale i celospolečenské. Výčetem úspěšných žen chce práce i demonstrovat fakt, že pakliže se žena dostane na vyšší pozici a vykazuje viditelné úspěchy, pak to má ten psychologický efekt na ostatní aspirantky, které jsou právě těmto příležitostem více otevřeny.

3. Analýza průběhu prezidentské kampaně a voleb

Zatímco v předešlém oddílu se práce věnovala možným objasňujícím faktorům, které mohly mít vliv na počáteční nezáměr žen, podílet se na dění v politice po pádu režimu, stejně tak případným vlivům na společnost a její vnímání ženských kandidátek, v následující části se práce zaměřuje na 3 konkrétní případy zemí, kde kandidovala ženská kandidátka na pozici nejvyšší, na pozici prezidenta. Práce se zaměří na případ Radičové na Slovensku, Tymošenkové na Ukrajině a Grybauskaitė v Litvě.

Jak bylo ukázáno již v předešlé podkapitole, v posledních letech se i v postkomunistických zemích setkáváme se stále více ženami nejen na pozicích na lokální úrovni politiky, ale i v legislativních orgánech potažmo v exekutivě. Kandidáti ženského pohlaví na prezidenta se ovšem stále objevují v malé míře, avšak i na těchto pozicích zaznamenáváme nárůst a úspěchy ženských kandidátek³⁵.

V každé z následujících případových studií se práce nejprve pokusí uvést do vymezení politického systému v zemi a postavení prezidenta v zemi (de facto a de iure). Poté se věnuje samotným prezidentským volbám, doplněným o vysvětlení kontextu společenské

³⁵ za zmínku stojí od roku 2015 úřadující prezidentka v Chorvatsku Kolinda Grabarová Kitarovićová, o úroveň níže, tedy na post předsedkyně vlády se dostala v Polsku v roce 2014 Ewa Kopaczová a v Litvě v roce 2014 Laimdota Straujuma.

a ekonomické situace před a během voleb. Zaměřuje se primárně na ženskou zkoumanou kandidátku, její postavení před volbami, stranickou podporu a na typ, jakým vede kandidátka kampaň a působí na veřejnost. Na závěr každé studie přidává zhodnocení voleb.

V tomto úseku případových studií dochází k aplikaci teorií nastíněných v úvodní části práce. Zároveň jde o to, aby byla potvrzena či vyvrácena stanovená hypotéza, navazující na výzkumnou otázku, zda pohlaví je to, co hlavně ovlivňuje voliče, či jsou důležitější schopnosti kandidáta či kandidátky, které by byly pro zemi nacházející se v dané situaci nejprospěšnější.

3.1. Slovensko

Postavení prezidenta v rámci politického systému

Slovensko lze po rozdělení Československa zařadit mezi parlamentní režimy stejně jako Českou republiku. V následujícím oddíle se zaměříme na stručný popis vývoje politického systému na Slovensku se zaměřením na institut prezidenta, jeho pravomoci, způsob volby a vztah hlavně k vládě, resp. premiérovi.

První prezident Michal Kováč byl stejně jako v českém případě zvolen nepřímou.

Národní radou byl zvolen prezident 3/5 většinou všech poslanců, v případě nezvolení postupovali dva počtem hlasů neúspěšnější kandidáti, z nichž vítěz měl být zvolen opět 3/5 většinou všech poslanců. Pokud jí nebylo dosaženo, byly vyhlášeny nové volby.

Kandidáta mohl přitom navrhnout jednotlivý poslanec Národní rady³⁶.

Zpočátku byl prezident podle některých odborníků definován nevhodně v rámci šesté hlavy Ústavy SR společně s vládou, tedy ne v samostatné hlavě, navíc vláda byla definovaná jako „nejvyšší orgán výkonné moci“, což mohlo oslabovat jeho postavení.

³⁶ PEŠEKOVÁ, M. (2011). Postavenie prezidenta v politickom systéme Slovenskej republiky. In MLEJNEK, J. a kol. *Postavení hlavy státu v postkomunistických zemích Od pádu komunismu v roce 1989 do roku 2010*. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Praha. s. 95.

Interpretace Ústavního soudu však popisuje slovenského prezidenta jako „dominantního vůči postavení vlády“³⁷.

Pešeková³⁸ rovněž zmiňuje problematiku absence pozitivní tradice a autority prezidenta, ze které mohli tvůrci Ústavy SR při definici prezidenta vycházet.

Prezident měl tedy reprezentativní funkce, pravomoc jmenovat a odvolat předsedu a ostatní členy vlády, vyhlášovat referendum, vágně definované byly okolnosti rozpuštění Národní rady³⁹. Prezident měl právo veta, vláda ho navíc mohla vyzvat k vetování zákona schváleného Národní radou. Vláda také přebírala roli prezidenta, pokud nebyl zvolen, nebo nebyl schopen dál úřad vykonávat. Instituce prezidenta byla od první Ústavy SR několikrát novelizována⁴⁰, v roce 1998 vedla zkušenost s neobsazením úřadu prezidenta ke změně, kdy pravomoci přebíral předseda Národní rady, druhá novelizace z roku 1999 změnila způsob volby prezidenta, oslabil jeho pravomoci (nutnost kontrasignace předsedou vlády, příslušným ministrem v definovaných případech, končí možnost účastnit se a předsedat zasedání vlády) a některé i posílila (nutná většina všech poslanců k přehlasování veta, vetovat zákon nemusí na základě žádosti vlády, rozšířeny okolnosti rozpuštění parlamentu), třetí novelizace z roku 2001 upravuje definici vlády, prezidentovy pravomoci udělování amnestií, jeho vztah k soudní moci a možnost prozkoumat předmět referenda Ústavním soudem SR před jeho vyhlášením.

Přímou volbou byl poprvé volen prezident v roce 1999 dvoukolovým většinovým systémem s uzavřeným druhým kolem, kam postupují dva nejúspěšnější kandidáti, pokud v prvním kole nikdo nezíská nadpoloviční většinu všech oprávněných voličů (tedy nejen zúčastněných). Kandidátem mohl být občan SR, který v den volby dovrší alespoň 40 let, navržený skupinou 15 poslanců nebo peticí s 15 000 podpisy občanů

³⁷ cit. tamtéž, s. 89.

³⁸ autorka vychází z citovaných průzkumů veřejnosti v letech 1993, 1997 a 2007, tamtéž, s. 88.

³⁹ tamtéž, s. 90.

⁴⁰ Pešeková uvádí, že z 8 novelizací se první tři týkaly právě instituce prezidenta a jeho volby, tamtéž, s. 91.

s aktivním volebním právem⁴¹. Změnu lze zaznamenat i v možnosti odvolání prezidenta, které bylo možné pouze nadpoloviční většinou všech oprávněných voličů v lidovém hlasování vyhlášeném předsedou Národní rady na základě usnesení Národní rady schválené 3/5 většinou všech. V případě neúspěšného lidového hlasování prezident rozpustí parlament a začne mu plynout nové funkční období. Příčinou změny volby byly podle Peškové polarizace parlamentu, absence politického konsenzu, přiblížení voličům a nutnost větší kontroly a transparentnosti politických rozhodování a institucí⁴². První slovenský prezident M. Kováč dosti často čelil útokům předsedy vlády Vl. Mečiara, jeho snahám o odvolání prezidenta, omezení jeho pravomocí, kdy často musel zasahovat jako řešitel sporu Ústavní soud SR. Pešková si klade otázku, zda byl systém vůbec do roku 1998 demokratický, když prezident byl jedinou reálnou vyvažovací složkou premiérových mocenských ambicí⁴³.

Prvním přímo zvoleným prezidentem v roce 1999 se stal R. Schuster, který ve 2. kole porazil Vl. Mečiara. Mezi kandidáty prvního kola se objevila i žena, M. Vášáryová. Mezi Schusterem a předsedou vlády Dzurindou nepozorujeme tak vyhrcované vztahy. Schuster často využíval práva veta, vypsal také referendum na konání předčasných voleb.

Vztah posledního prezidenta zkoumaného období Gašparoviče se lišil v závislosti na předsedovi vlády. Zatímco Dzurindovu vládu kritizoval a využíval práva veta, s Ficem, který byl předsedou prezidenta podporující strany Směr, vycházel velmi dobře⁴⁴.

Slovenský prezident, ač je volen přímo, nedisponuje nikterak významným postavením v rámci systému, jeho postavení se spíše odvíjí od vztahu s vládou, resp. premiérem. To lze ostatně dokázat i na prezidentských volbách, které Pešková na základě teorie voleb

⁴¹ tamtéž, s. 96.

⁴² tamtéž, s. 97.

⁴³ tamtéž, s. 103.

⁴⁴ tamtéž, s. 104.

druhého řádu a faktoru volební účasti přirovnává (až na první přímou volbu) k volbám komunálním, kdy volební účast klesla většinou pod 50 % (s výjimkou 2. kola voleb 2009)⁴⁵.

Politická a ekonomická situace před volbami

Stejně jako v ostatních zemích i slovenská ekonomika zaznamenala obrat kvůli důsledkům ekonomické a finanční krize. Zatímco začátkem roku 2008 hospodářský růst dosahoval hodnot 9,4 %, stav za 4. kvartál vykazuje hodnotu 2,5 %. Stejně tak reálný HDP na začátku roku 2009 klesl meziročně o 5,6 % a nezaměstnanost v té době dosáhla hodnoty 10,5 %⁴⁶. Analýza zároveň predikovala pokles v příjmech a zvýšení výdajů veřejných financí⁴⁷. Počátkem roku 2009 rovněž Slovensko přistoupilo na euro. V hodnocení politické situace práce vychází z posledních parlamentních voleb konaných v červnu 2006, tedy z důvodu vládní krize o 3 měsíce dříve než byly původně naplánovány. Za hlavní aktéry byly považovány vládnoucí středo-pravicová strana SDKÚ a opoziční levicový SMER, který kritizoval tehdejší Dzurindovu vládu a získal si za voliče bývalé podporovatele HZDS⁴⁸. Kritika směřovala hlavně na 19% rovnou daň a nový zákoník práce, sami nabízeli voličům zavedení progresivní daně, zvýšení minimální mzdy či zrušení poplatků u lékaře. Vládnoucí SDKÚ právě naopak sázelo na úspěch ekonomických reforem a využilo ministryně sociálních věcí I. Radičové k nominaci na jednoho ze stranických lídrů podtrženo volebním sloganem „citlivé

⁴⁵ tamtéž, s. 100-101.

⁴⁶ data čerpána z Analýza konvergence Slovenskej ekonomiky. Národná banka Slovenska. 2009. s. 10. Dostupné z WWW http://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/PP2-2009_Analyza_konvergence_2009_final.pdf (přístup 05. 04. 2015).

⁴⁷ tamtéž, s. 22.

⁴⁸ RYBÁŘ, M. (2007) The parliamentary election in Slovakia, June 2006. *Electoral Studies*. (online). Vol. 26. no. 3. s. 700. Dostupné z WWW <http://www.sciencedirect.com/science/journal/02613794/26/3> (staženo 05. 04. 2015).

řešení sociálních problémů⁴⁹. Vítězem voleb s 54,7% účastí se stal SMER s téměř 30 % hlasů, o 11 % hlasů méně získala SDKÚ, úspěch však zaznamenala i SNS na 3. místě, která se minulé volby v roce 2002 do parlamentu vůbec neprobojovala, kdežto ve volbách v roce 2006 získala 20 křesel⁵⁰. Sestavením vlády byl pověřen Robert Fico, který připustil možnost spolupráce se všemi kromě SDKÚ, který se rozhodl nakonec zformovat koaliční vládu SMERu, radikálních nacionalistů SNS a HZDS (85 ze 150 křesel Národní rady)⁵¹. SMER byl navíc, jak již bylo uvedeno výše, podporovatelem tehdejšího úřadujícího prezidenta I. Gašparoviče.

Volby a průběh kampaně

Iveta Radičová se narodila 7. prosince 1956 v Bratislavě. Má vystudovanou Katedru sociologie na Univerzitě Komenského v Bratislavě, vybrala si však metodologii, aby se vyhnula ideologickému nátlaku, který režim kladl (nejen) na sociology⁵².

Postdoktorandské studium absolvovala na Oxford University a titul profesorky jí byl udělen v roce 2005. Ve stejném roce se stala i vdovou.

Za počátky její politické aktivity lze označit nesouhlas s komunistickým režimem již před revolucí, kdy odmítla vstoupit do KSS, v září 1989 byla jednou z podepsaných pod tzv. Dopisem sociologů prezidentu Husákovi, ve kterém vyjadřovali nesouhlas s uvězněním tzv. Bratislavské pětky, protirežimních disidentů⁵³. Po pádu režimu stála u zrodu Veřejnosti proti násilí, kde načas působila jako mluvčí. Vystupovala proti

⁴⁹ RYBÁŘ, M. (2007). The 2006 Parliamentary Election and its Impact on Party Political Scene in Slovakia. In HLOUŠEK, V.; CHYTÍLEK, R. a kol. In: *Parliamentary elections and party landscape in the Visegrád group countries*. CDK Democracy and Culture Studies Centre. s. 160.

⁵⁰ RYBÁŘ, M. (2007) The parliamentary election in Slovakia, June 2006. *Electoral Studies*. (online). Vol. 26. no. 3. s. 702. Dostupné z WWW <http://www.sciencedirect.com/science/journal/02613794/26/3> (staženo 05. 04. 2015).

⁵¹ tamtéž, s. 702.

⁵² BÚTOROVÁ, Z. (2009). Twenty Years of Maturing: Slovak Women Exploring the Frontiers of Democracy. *International Journal of Politics, Culture, and Society IJPS*. (online). Vol. 22. no. 4. s. 559. Dostupné z WWW <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=3e481dbf-dbb4-4aec-bb18-b8fc24019aae%40sessionmgr4003&vid=4&hid=4114> (staženo 02. 04. 2015).

⁵³ tamtéž, s. 559.

rozdělení Československa, byla zastánkyní toho, že by o takto důležité věci měli rozhodnout občané v referendu, čehož později bylo využito proti ní během volební kampaně. Poté dala přednost akademické kariéře a působila např. v Sociologickém ústavu Slovenské akademie věd, na Katedře politologie Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, jako výkonná ředitelka Nadácia S.P.A.C.E. - Centrum pre analýzy sociálnej politiky Bratislavě. Po dobu, kdy hlavně působila v akademické sféře, vydala několik studií a knih (ať už jako hlavní autorka, či formou příspěvku) zabývajících se sociální politikou, nezaměstnaností, stavem zdravotnictví, právem menšin, genderem, vztahy mezi Čechy a Slováky atd. Pro účely této práce je nutné určitě zmínit publikaci *Ženy v politice – dôsledok tranzície verejnej politiky*, vydané jako výsledek výzkumného projektu v roce 2000 společně s autory P. Pulišem a J. Filadelfiovou. Výzkum se zaměřoval na postavení žen v politice, jejich četnost výskytu na významných pozicích na centrální, regionální, obecní úrovni, na kandidátkách stran, obecně výzkum mezi ženami samotnými a jejich motivací a názorů na působení v politice a v rámci společnosti a jejího samotného vnímání žen v politice. Výsledky prezentované na pracovním semináři "Ženy v politice" v květnu 2000, měly ověřit hlavní hypotézu předpokládající, že ženy přinesou s účastí ve veřejné politice řešení sociální politiky na všech úrovních sociální politiky, a dále hypotézy testující stav a příčiny angažovanosti žen v politice⁵⁴. Možná i kvůli výsledkům byla Radičová k vnímání žen ve společnosti skeptická, a to pak i později v roce 2009, když ohlašovala svoji kandidaturu na prezidentku. Právě toto téma bude rozebíráno níže v tomto oddíle, kde se práce věnuje přímo volbám 2009, volební kampani a konečným výsledkům. Návrat do politiky pak uskutečnila v roce 2005, kdy jí tehdejší předsedou vlády Dzurindou byla nabídnuta pozice ministryně práce, sociálních věcí a rodiny, pro jejíž

⁵⁴ Závěrečná zpráva o projektu *Ženy v politice – dôsledok tranzície verejnej politiky*. 2000. S.P.A.C.E., n.o. Dostupné z WWW http://www.nspace.sk/doc/proj2000_2.pdf (přístup 08. 05. 2015)

vykonávání měla díky studiu a působení v akademické sféře bezesporu mnoho zkušeností a vědomostí a kterou nakonec přijala. O rok později se stala členkou strany SDKÚ-DS, jejíž se stala místopředsedkyní. Na ministerské pozici setrvala sice jen rok, protože po volbách v roce 2006 došlo ke konci středo-pravicové vlády SDKÚ po vítězství levicového SMERu, svoji politickou kariéru však pokračovala jako poslankyně Národní rady SR a o její popularitě mohl svědčit fakt, že si z kandidátů SDKÚ-SD odnesla nejvíce preferenčních hlasů⁵⁵. V roce 2009 ohlásila svoji kandidaturu na úřad prezidenta nominovaná jak stranou SDKÚ, tak občany v petici.

Pravidla politické kampaně definuje zákon z roku 1999⁵⁶. Oficiální volební kampaň začíná 15 dní před volbami a končí 48 hodin před volbou, předtím je kampaň zakázána, avšak trest proti neoficiální kampani definován není, proto tato není neobvyklá⁵⁷.

Během kampaně mají kandidáti rovné právo na prezentaci v médiích, Slovenská televize a rádio jim poskytuje hodinu pro každého, ale 10 hodin času dohromady pro všechny. Kandidát má rovněž právo reagovat na negativní nepravdivou kampaň protikandidáta. Na kampaň je povoleno vynaložit částku 132.777 EUR (nebo tehdy 4 miliony slovenských korun), kam se počítá i investice do kampaně od třetí osoby.

Ve volbách v roce 2009 kandidovalo oficiálně celkem 7 kandidátů, 3 ženy a 4 muži.

Podle Ondrášika lze v kampani k těmto volbám pozorovat rysy amerických kampaní⁵⁸,

u Gašparoviče se projevoval prvkem negativní kampaně, u Radičové sloganem

„Dokážeme to!“, který připomíná Obamův „Yes, we can!“, a podporou z řad celebrit.

⁵⁵ BÚTOROVÁ, Z. (2010). Prezidentské voľby 2009 ako viacnásobný test. *ASPEKTin - feministický webzin.* (online). s. 170. Dostupné z WWW http://archiv.aspekt.sk/download/Slovensko_voli_Butorova.pdf (staženo 15. 04. 2015).

⁵⁶ dle zákona č. 46/1999 Z. z. o spôsobe voľby prezidenta Slovenskej republiky, o ľudovom hlasovaní o jeho odvolaní a o doplnení niektorých ďalších zákonov.

⁵⁷ ONDRÁŠIK, B. (2009). Political Marketing and its Professionalization: Ten Years of Campaigning for Slovak Presidency (1999, 2004 and 2009). *Slovenská politologická revue.* (online). no. 3. s. 5. Dostupné z WWW <http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=25374c0d-d15e-4d38-9cd9-a920e997f030&articleid=1ef68814-46b3-419f-ae6-087de01b00a3> (staženo 16. 04. 2015).

⁵⁸ tamtéž, s. 13.

Obecně si autor všímá většího přiblížení se kandidátů k voličům, ať už při jejich návštěvách kulturních akcí, obcí, organizováním autogramiád (případ Radičové), či v případě kandidátky Martinákové návštěvou voličů⁵⁹ či billboardem, kde zveřejnila svoje telefonní číslo. Gašparovič si na svoji kampaň přizval lídra jeho strany Hnutí za demokracii Jozefa Grapa. Jeho kampaň vizuálně sázela na billboardy, kde se objevoval buď sám („Myslím národně, cítím sociálně“), nebo s premiérem Ficem („Zkušenost a stabilita“), ministrem vnitra R. Kaliňákem a nacionalistou J. Slotou doplněné o slogan „Společně pro Slovensko“. Za kampaní Radičové stál Ján Füle, odborník na PR, a P. Gmitter, působící jako reportér na TV Markíza. Kampaň se mimo již zmíněný citát nesla v duchu sloganů „Najdeme odvahu, byť lepší“, „Je nás mnoho, kteří chceme spravlivější Slovensko“, které měly dodat kuráž voličům, rozhodnout se pro potenciálně slabšího kandidáta, potažmo pro ženu⁶⁰. Dalším prvkem bylo distancování se od nepopulárního předchozího premiéra Dzurindy. Stejně jako u Obamy kandidáti využívali popularity sociálních sítí, přičemž Radičová byla v této oblasti úspěšnější⁶¹. Gašparovič měl ve volbách podporu vládnoucího SMERu a SNS, Radičová opozičních SDKÚ, KDH a SMK.

Radičová se ve své kampani vyhýbala kritice patriarchální společnosti, nepoukazovala na nevýhodnost své pozice v zemi, která je zvyklá na dominanci mužů, implicitně se nezaměřovala na téma rodových nerovností, ale neopomíjela svoji pozici úplně, spíše poukazovala na úspěšné ženy v ostatních zemích, sama sebe prezentovala jako úspěšnou ženu, která dokázala prolomit bariéry, stala se úspěšnou v akademické oblasti, byla zvolená ministryní a nyní se snaží prolomit další strop a to jako žena v patriarchální

⁵⁹ tamtéž, s. 13.

⁶⁰ tamtéž, s. 13.

⁶¹ tamtéž, s. 20.

společnosti kandidující na hlavu státu⁶². Její kampaň se celkově nesla v duchu změn k lepšímu, podpory menšin, boji proti korupci, sociální politiky, což odpovídá i jejímu vzdělání a dosavadním zkušenostem. Gašparovič oproti tomu zastával patriarchální názor a úlohu ženy viděl hlavně v pozici matky⁶³.

Radičová se snažila voličům nabídnout „novou politickou kulturu“, která v sobě zahrnovala myšlenku politiky pro občany stavějící se proti korupci a klientelismu, slibovala nepolarizovanou politiku, což demonstrovala vyjádřením, že je ochotna spolupracovat s každým subjektem, včetně SMERu, na což Fico reagoval negativně⁶⁴.

V příspěvku z 8. 1. 2009 se Jan Füle, který měl na starosti kampaň Radičové, na tiskové konferenci vyjádřil k plánovaným tématům kampaně. Radičová se měla zaměřit na 6 hodnot: spravedlnost, solidarita, rodina, zdraví, důstojnost a vlast, a vyčlenila si 3 oblasti výzev, permanentní, střednědobé, kam spadá zvýšení zahraniční prestiže, vzbuzení důvěry občanů k demokratickým institucím, a dlouhodobé, kam spadá garance mechanismu ústavnosti či práva menšin. Kandidátka rovněž zmínila nutnost novelizace zákona o volbě prezidenta⁶⁵.

V průběhu kampaně se Radičová vyjádřila k tématu potratů, konkrétně zmínila svůj postoj proti zákazu potratů. Tímto stanoviskem a výrokem, že „co je morální a

⁶² BÚTOROVÁ, Z. (2010). Prezidentské voľby 2009 ako viacnásobný test. ASPEKTin - feministický webzin. (online)..s. 171. Dostupné z WWW http://www.aspekt.sk/aspekt_in.php?content=clanok&rubrika=25&IDclanok=578 (staženo 15. 04. 2015).

⁶³ BÚTOROVÁ, Z. (2009). Twenty Years of Maturing: Slovak Women Exploring the Frontiers of Democracy. *International Journal of Politics, Culture, and Society IJPS*. (online). Vol. 22. no. 4. s. 574. Dostupné z WWW <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=3e481dbf-dbb4-4aec-bb18-b8fc24019aae%40sessionmgr4003&vid=4&hid=4114> (staženo 02. 04. 2015).

⁶⁴ OSTERTÁGOVÁ, A. (2011). Úspešná, a predsa „slabá“?Obraz prvej slovenskej premiérky v médiách počas významných úspechov jej politickej kariéry. In MAĎAROVÁ, Z.; KOBOVÁ, L.; OSTERTÁGOVÁ, A. *Politiky a političky -- Aspekty politickej subjektivity žien*. Bratislava: Aspekt. s. 156.

⁶⁵ Radičová chce po voľbách meniť zákon o voľbe prezidenta. SME.sk, 08. 01. 2009, Dostupné z WWW <http://www.sme.sk/c/4253158/radicova-chce-po-volbach-menit-zakon-o-volbe-prezidenta.html#ixzz3ZJ4p1bqX> (přístup 04. 05. 2015).

memorální, je věcí společenské dohody té dané společnosti“⁶⁶, pobouřila představitele katolické církve.

Ukázkou negativní kampaně ze strany nacionalistů, jak se později ukázalo, bylo téma „maďarské karty“. V oblasti jižního Slovenska, kde Radičová měla podporu, se objevily letáky, slibující Maďarům autonomii, a inzeráty s obviněním Radičové, která měla slíbit autonomii i politikům za SMK⁶⁷. Později se k činu přiznala místopředsedkyně SNS Belousová⁶⁸.

První kolo proběhlo 21. března 2009 a potvrdilo výsledky veřejných mínění, když 2 nejúspěšnější kandidáti byli Gašparovič s 46,7 % hlasů a Radičová s 38,05 % hlasů. Volební účast dosáhla 43,63 %. Druhé kolo bylo plánováno na 4. dubna 2009. Při volební účasti 51,67 % byl vítězem zvolen Gašparovič s 55,53% hlasů, Radičová získala 44,46 % hlasů⁶⁹. Stejně jako v případě Tymošenkové, které se práce věnuje v následující kapitole, i na Slovensku lze pozorovat inklinaci určitých krajů, částí země k danému kandidátovi/ kandidátce. Tento jev lze dokázat na základě výsledků výzkumu k volbám 2009, který analyzuje volební chování voličů mimo jiné i z geografického hlediska (dle velikosti obce, dle krajů, atd.). Zatímco Gašparoviče volili ve druhém kole spíše voliči v obcích do velikosti 5000 obyvatel, Radičová získala hlasy z obcí nad 5000 obyvatel⁷⁰. Bratislava, Košice, Banská Bystrica a Prešov byly nakloněny více Radičové,

⁶⁶ Biskup prirovnal Radičovú k Hitlerovi. SME.sk, 24. 02. 2009, Dostupné z WWW <http://www.sme.sk/c/4322957/biskup-prirovnal-radicovu-k-hitlerovi.html> (přístup 04. 05. 2015).

⁶⁷ OSTERTÁGOVÁ, A. (2011). Úspešná, a predsa „slabá“?Obraz prvej slovenskej premiérky v médiách počas významných úspechov jej politickej kariéry. In MAĎAROVÁ, Z.; KOBOVÁ, L.; OSTERTÁGOVÁ, A. Politiky a političky -- Aspekty politickej subjektivity žien. Bratislava: Aspekt. s. 159.

⁶⁸ SNS sa podpísala pod kampaň proti Radičovej. Spravy.pravda.sk, 30. 03. 2009, Dostupné z WWW <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/161200-sns-sa-podpisala-pod-kampan-proti-radicovej/> (přístup 04. 05. 2015).

⁶⁹ počty hlasů dle Výsledků prezidentských voleb na Slovensku, 21. březen and 4. duben 2009. Štatistický úrad Slovenskej republiky. Dostupné z WWW: <http://www.statistics.sk>.

⁷⁰ KRIVÝ, V. (2009). Voliči v prezidentských voľbách 2009. Elektronická databáze Slovenské akademie vied. s. 12. Dostupné z WWW http://www.sociologia.sav.sk/cms/uploaded/1199_attach_volici_v_prezidentskych_volbach_2009.pdf. (přístup 04. 05. 2015).

Gašparoviče podpořila krajská města Nitra, Žilina, Trnava, Trenčín⁷¹, ale pokud vezmeme celý kraj pak mimo Bratislavského kraje, získala Radičová hlasovou převahu i v Trnavském i Nitrianském, kdežto v Trenčianském, Žilinském, ale celkově i Banskobystrickém, Prešovském a s mírnou převahou i v Košickém vyhrál Gašparovič⁷². Logickým fenoménem je také inklinace maďarské menšiny, resp. obcí s viditelným podílem Maďarů, k Radičové, protože Gašparoviče podporovala nacionalistická strana SNS⁷³. Právě ta se proti Radičové ostře vymezila a nechala se slyšet, že „nejde, aby menšina (s odkazem na tu maďarskou) zvolila hlavu státu většinu... není možné, aby většina Slovenska diktovala bohatá Bratislava a ty okresy, ve kterých rozhoduje menšina maďarské národnosti“⁷⁴.

Také fakt, že Radičová do své kampaně nijak výrazně a implicitně gender a nerovnosti pohlaví nezahrnovala, může souviset i s tím, jak ve své práci uvádí Dončevová, že generová témata stále nejsou ve slovenské politice považována za rovnocenná dalším důležitým tématům, a dodává, že například odborný časopis Slovenská politologická revue, který za 11 roků své existence (do roku 2012) neuvedl ani jeden článek nebo recenzi věnující se tomuto tématu⁷⁵. Stejně tak Cirner se ve svém příspěvku věnuje genderu a podílu žen ve vedoucích pozicích, když poukazuje na fakt, že na Slovensku je podíl nízký a dle něj „bariérou není jen nedostatek času a náročnost při zvládání rodiny..., ale i to, že při velkém soustředění moci v politické a podnikatelské sféře se muži se svojí nadvládou neradí loučí“⁷⁶. Dále tvrdí, že přestože se do jisté míry smazaly

⁷¹ tamtéž, s. 13.

⁷² tamtéž, s. 34-36.

⁷³ tamtéž, s. 34-36.

⁷⁴ cit. Bútor, 2009, tamtéž, s. 16.

⁷⁵ DONČEVOVÁ, S. (2012) Rodová politika: nové výzvy pre verejnú politiku. *Slovenská politologická revue* (online). Vol. 4, s. 311-312. Dostupné z WWW http://www.casopispedagogika.sk/revue4/doncevova_studia.pdf (staženo 07. 05. 2015).

⁷⁶ CIRNER, M. (2014) Feminismus a jeho spoločensko-politické konotácie. In OLOŠŤIAK, M. (ed.) 9. *Študentská vedecká konferencia: Zborník plných príspevkov* (online). s. 216. Dostupné z WWW: http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak6/subor/4_Cirner.pdf (staženo 07. 05. 2015).

generové hranice mezi soukromou a veřejnou sférou, tak rozdíly v této oblasti zůstávají, což uvádí na příkladu nerovnosti platového ohodnocení (ženy o ¼ platu za muži), postavení v politickém rozhodování (1 – 2 ženy ve vládě po 1989, v roce 2012 1/5 žen žádná ve vedení župy a asi pětina ve vedení samosprávy měst/obcí)⁷⁷. Příspěvek se věnuje i I. Radičové a oceňuje její úspěch v podobě téměř milionu hlasů voličů ve druhém kole prezidentských voleb v roce 2009, stejně tak její prvenství na pozici premiérky, významné funkce vykonávané poprvé ženou za historii nejen Slovenska, ale i Československa. Důležitost však přikládá v souvislosti s tím hlavně polemice nesoucí se v duchu stereotypů a předsudků, když cituje Buzalku: „Němé, tiché i hlasitější poznámky o slabosti premiérky, které šířili a šíří většinou muži – analytici a politici – ukazují, že Slovensko si na vedoucí postavení žen stále jen zvyká. Politik u nás musí zatím stále nosit trenky, bouchat do stolu, a také ukázat, že žena neumí řídit stát ...V civilizovaných zemích je genderová rovnost základní agendou liberálů a socialistů, u nás jsou to právě politici s nálepkou „socialista“ a „liberál“, kteří vyznávají misogynní kurz. Stále pro ně platí, že jakmile přeskakuje hlas političce, je hysterická a slabá. Ale když lapá po vzduchu hysterický muž, je to spravedlivý hněv!“⁷⁸. Stejně tak i církve se staví proti přijímání genderové rovnosti. Konference biskupů Slovenska v roce 2013 nazývá tuto ideologii, ke které přispívá i politika EU zabývající se tématem genderové rovnosti, nebezpečnou a v rozporu s Písmem svatým (dokládá to stvořením muže a ženy), popírající křesťanské tradice⁷⁹.

Zajímavým ukazatelem, jak na voliče působil daný kandidát, je průzkum týkající se přiřazení tvrzení k danému kandidátovi. Z grafiky lze zjistit, že Gašparovič byl hodnocen jako kandidát s politickými zkušenostmi, reprezentující tradiční Slovensko, zájmy Slováků, schopný zvládnout funkci i v době krize a respektuje církve a

⁷⁷ tamtéž, s. 217.

⁷⁸ cituje Bazalku, 2012, tamtéž, s. 217-218.

⁷⁹ tamtéž, s. 220.

křesťanské hodnoty. O Radičové si voliči myslí, že je sympatická osobnost, nezávislá, ztělesňuje slušnou politickou kulturu, hájí zájmy Maďarů na Slovensku, má porozumění pro sociálně slabší, má větší smysl pro dohodu a hledání společného řešení, podporuje rovnost příležitostí pro muže a ženy, uznává právo žen na potrat, je doposud v politickém životě bezúhonnou kandidátkou, tolerantnější vůči lidem jiného vyznání a názorů, je ztělesněním spíše moderního Slovenska a voliči si ji spíše spojují s moudrostí a vzdělaností⁸⁰.

V kandidatuře na úřad prezidenta sice Radičová nezmohla, nicméně po parlamentních volbách v roce 2010 byla jmenována premiérkou a pověřena sestavením vlády složené z SDKÚ-DS, Slobody a Solidarity, Kresťanskodemokratického hnutie a Most-Híd, ačkoliv nejvíce hlasů získala. Funkci zastávala do roku 2012, kdy vláda podala demisi v důsledku hlasování o eurovalu spojeném s vyslovením nedůvěry.

3.2. Ukrajina

Postavení prezidenta v rámci politického systému

Po dobu fungování nezávislé Ukrajiny si lze všimnout balancování mezi poloprezidentským a superprezidentským systémem, ovlivněného mimo jiné i ambicemi osobnosti úřadující v pozici prezidenta.

Ukrajina získala svoji nezávislost na SSSR v srpnu roku 1991 a ještě téhož roku ji stvrdila v referendu. Souběžně s referendem byl zvolen i první prezident Leonid Kravčuk. Reálně však byly jeho pravomoci vymezeny až v roce 1992, kdy byly do Ústavy Ukrajiny zaneseny doplňky vymezující role institucí včetně prezidenta⁸¹.

Prezidentem mohl být zvolen občan ve věku alespoň 35 let, který se mohl prokázat

⁸⁰ BÚTOROVÁ, Z. (2010). Prezidentské voľby 2009 ako viacnásobný test. ASPEKTin - feministický webzín. (online). s. 184. Dostupné z WWW http://www.aspekt.sk/aspekt_in.php?content=clanok&rubrika=25&IDclanok=578 (staženo 15. 04. 2015).

⁸¹ zákonem „O vnesení změn a doplňků do Ústavy Ukrajiny“ z 14. 2. 1992.

setrváním v zemi více než 10 let a znalostí ukrajinštiny. Z doplňků vyplývaly pravomoci jako řízení a kontrola činnosti vlády, zabezpečit spolupráci s Nejvyšší radou. Nejvyšší radě pak měl právo navrhnout ke schválení kandidáta na premiéra a případně i jeho odvolání, dále mohl navrhnout kandidáty na některá z ministerstev, konkrétně pro ministerstvo zahraničních věcí, spravedlnosti, financí, obrany či vnitra. Nejvyšší rada pak měla možnost 2/3 většinou odvolat prezidenta z funkce. Během Kravčukova prezidentství lze pozorovat neustálý mocenský konflikt mezi parlamentem a prezidentem na pozadí ekonomických problémů panujících v zemi, přičemž Kravčuk se snažil situaci řešit vládními dekrety. Mluví se o tzv. dvojládí, či dokonce trojládí (počítáme-li i premiéra a jeho kabinet)⁸².

V roce 1994 situace dovedla zemi až k předčasným parlamentním a prezidentským volbám, které vynesly jako vítěze Leonida Kučmu. I v jeho případě však pozorujeme mocenské ambice a další ústavní změna v roce 1996 posílila prezidentovi pravomoci na takovou úroveň, že ho lze prohlásit za ústřední orgán⁸³. Prezident byl volen přímo na 5 let, získal pravomoc jmenovat premiéra a odvolat ho, čímž se premiér dostával do situace „podřízeného“. Dále měl právo veta vůči zákonům schválených Nejvyšší radou, které mohlo být přehlasováno pouze 2/3 většinou hlasů, disponoval také právem vydávat podzákonné právní normy, vyhlášovat konstituční referendum a referendum na základě lidové iniciativy⁸⁴, mohl dosadit na ministerstva své náměstky a zasahoval i do oblasti bezpečnosti, obrany a zahraniční politiky. Kučma, jenž byl už v minulosti ředitelem továrny na výrobu balistických raket, se i nadále snažil o maximální posílení svých pravomocí, dokonce se mu podařilo být v roce 1999 znovuzvolený, ač za použití

⁸² MLEJNEK, J. (2008). Mezi superprezidentským a poloprezidentským režimem?: postavení a role prezidenta v politickém systému Ukrajiny do prosince 2006. In NOVÁK, M., BRUNCLÍK, M. *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha: Dokořán. s. 213.

⁸³ tamtéž, s. 213.

⁸⁴ KUBOVÁ, O. (2002). Ústavní systém Ukrajiny. *Středoevropské politické studie*. (online). Vol. 4. Dostupné z WWW <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=58> (přístup 04. 05. 2015).

machinací s výsledky⁸⁵. Podle ústavy prezident může být zvolen opakovaně jen jednou, přesto se Kučma pokusil prodloužit mandát o další období, snažil se také iniciovat referendum, které by mu ještě více posílilo pravomoci, oba pokusy však byly neúspěšné. Podle Kuzia⁸⁶ za tím stály dva faktory. Zaprvé mu byl nahrávkou prokázán podíl na vraždě opozičního novináře Gongandzeho, za druhé kritika Juščenkovy vlády ze strany oligarchů energetického sektoru napojených na Kučmu, kterým protikorupční zásahy vlády narušovaly dosavadní přítok financí. Tento problém však byl krátkodobějšího rázu a byl vyřešen odvoláním vlády parlamentem.

Ve snaze se i po prezidentských volbách udržet v mocenské struktuře, snažil se iniciovat přesunutí silnějších pravomocí na premiéra. Pro další vývoj Ukrajiny byly volby prezidenta v roce 2004 stěžejní. Kučma a mocenské klany na něj napojené se snažili u moci udržet a podporovali zvolení Viktora Janukovyče na pozici prezidenta. Museli však bojovat s rostoucí popularitou protikandidáta Viktora Juščenka, který měl reálné šance ve volbách uspět už po úspěchu jeho uskupení Naše Ukrajina v parlamentních volbách 2002 a později i na základě anti-kučmovských nálad ve společnosti⁸⁷.

Během voleb Kučmův tábor na podporu Janukovyče vedl kampaň pomocí nelegálních prostředků jako zákaz prezentace protikandidáta v médiích, negativní kampaň, dokonce i snaha o fyzickou likvidaci otrávit oponenta dioxinem, což ho načas vyřadilo z kampaně, a pak i samotná manipulace s hlasy voličů (hlavně oblast Doněcku a Luhansk)⁸⁸. Proti výsledkům se zvedla vlna nevole, známá jako Oranžová revoluce. Juščenko měl vedle protestující veřejnosti podporu západních mocností a domácích

⁸⁵ MLEJNEK, J. (2008). Mezi superprezidentským a poloprezidentským režimem?: postavení a role prezidenta v politickém systému Ukrajiny do prosince 2006. In NOVÁK, M., BRUNCLÍK, M. *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha: Dokořán. s. 216.

⁸⁶ KUZIO, T. (2011). Ukraine: muddling along. In WOLCHIK, S. L.; CURRY, J. L. *Central and East European Politics: From Communism to Democracy* (2nd Edition). Lanham: Rowman & Littlefield Publishers. s. 347.

⁸⁷ Hnutí „Ukraina bez Kučmy“, protesty „Povstaň, Ukrajinu!“, tamtéž, s. 347.

⁸⁸ tamtéž, s. 349.

politických stran (Socialistická strana, Blok Julije Tymošenkové, Naše Ukrajina, Strana průmyslníků a podnikatelů, Kongres národních nacionalistů)⁸⁹. Janukovyčovo vítězství bylo prohlášeno za neplatné a volby se opakovaly koncem roku 2004, z nichž jako demokraticky zvolený vítěz vzešel Juščenko. V roce 2005 jmenoval premiérkou Juliji Tymošenkovou, která byla dalším z představitelů „oranžového tábora“. Nicméně krátce nato následovalo období sporů mezi prezidentem a premiérkou kvůli neshodám v ekonomických otázkách, řešení ropné krize a poklesu HDP. Premiérka byla odvolána, později opět dosazena, nicméně tyto spory mohly evokovat zklamání v očích voličů, kteří spoléhali na sliby dané po svržení Kučmovy autoritářské vlády v lepší situaci na Ukrajině. I tato skutečnost a nenaplnění slibů mohlo v očích voličů působit i na pozdější rozhodování ve volbách 2010, které jsou právě předmětem zkoumání této studie. Postavení prezidenta kvůli změně ústavy během Oranžové revoluce opět zesláblo. Zůstaly pravomoci jako např. právo veta přehlasovatelné 2/3 většinou hlasů v Nejvyšší radě a návrhy ministrů obrany a zahraničních věcí, ale návrh premiéra a jeho odvolání přešlo na parlament. Nutno podotknout, že tyto změny byly opět zrušeny později v roce 2010 a v platnost vstoupily prvky Ústavy z roku 1996.

Politická a ekonomická situace před volbami

Pro jakékoliv zkoumání situace na Ukrajině je potřeba si uvědomit výskyt několika faktorů. V první řadě hraje roli rozdělení Ukrajiny na východní a západní. Zatímco východní a jihovýchodní část je převážně ruskojazyčná, je zde soustředěn průmysl a i ve volbách volí kandidáty jako byl Kučma či Janukovyč, reprezentující zájmy východu a jihovýchodu země, pak západní Ukrajina a střed jsou protiruské, orientované na Západ, politicky podporující oranžový tábor a jsou centrem budování ukrajinského národa na

⁸⁹ tamtéž, s. 351.

základě tradic. Západní část je navíc spíše zemědělská.

Dalším faktorem je náboženství a jeho rozdělení v rámci území, proti sobě stojí pravoslavní a řečtí katolíci.

V neposlední řadě se na Ukrajině setkáváme s fenoménem oligarchických klanů, které mají na fungování politiky reálný vliv, a silnou mírou korupce. Právě politické subjekty jsou dost často zastřešením určitého oligarchického zájmu⁹⁰.

Ekonomická situace na Ukrajině před prezidentskými volbami v roce 2010 byla jako u dalších zemí ovlivněna ekonomickou krizí z roku 2008. Negativní dopady na vývoj ekonomiky lze demonstrovat na poklesu HDP, inflaci, nárůstu křivky nezaměstnanosti a poklesu vývozu⁹¹. Na základě výsledků průzkumu⁹² Ukrajinci obviňovali ze 47 % respondentů za špatnou socioekonomickou situaci prezidenta Juščenka, z 22 % odpovědí premiérku Tymošenkovou a ze 17 % parlament.

Politická situace na Ukrajině před volbami 2010 rovněž spíše nahrávala Janukovyčovi. „Oranžoví“ byli po revoluci v roce 2004 pro obyvatele Ukrajiny nadějí, slibovali stabilitu v zemi a boj s korupcí a „banditismem“. Voliči se však od spojení Juščenko - Tymošenkova dočkali neustálých sporů, které vyvrcholily v roce 2005 odvoláním Tymošenkové z postu premiérky.

Pro parlamentní volby v roce 2006 platila změna ve volebním systému. Volilo se podle poměrného systému (namísto smíšeného volebního systému platícího u předešlých voleb), strany, které se dostaly do Nejvyšší rady, navíc musely překročit 3% klauzuli.

⁹⁰ MLEJNEK, J. (2008). Mezi superprezidentským a poloprezidentským režimem?: postavení a role prezidenta v politickém systému Ukrajiny do prosince 2006. In NOVÁK, M., BRUNCLÍK, M. Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě. Praha: Dokořán. s. 226.

⁹¹ hodnocení vychází z číselných hodnot uvedených dle 2008–09 Ukrainian financial crisis. Wikipedia. 2008–09 Ukrainian financial crisis. Dostupné z WWW http://en.wikipedia.org/wiki/2008%E2%80%99309_Ukrainian_financial_crisis (přístup 30. 04. 2015).

⁹² výsledky dle Ukrainians blame Yuschenko and Tymoshenko for creating economic mess. KyivPost (online). 20. 10. 2009. Dostupné z WWW <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/ukrainians-blame-yuschenko-and-tymoshenko-for-crea.html> (přístup 30. 04. 2015).

Volební účast dosáhla 67 %. Ze 45 kandidujících subjektů se tak do parlamentu dostalo pouhých 5 stran: Strana regionů, Blok Julije Tymošenkové, Blok Naše Ukrajina, Socialistická strana Ukrajiny a Komunistická strana Ukrajiny. Na prvním místě s téměř třetinou všech hlasů skončila Strana regionů V. Janukovyče, která si oproti minulým volbám polepšila o 85 míst, a její lídr se stal premiérem. Jeho vláda avšak netrvala dlouho, již v roce 2007 dochází jako důsledek politické krize (způsobené i prezidentovými snahami o vyslovení nedůvěry vládě) k předčasným parlamentním volbám. Strany, které dosáhly 3% hranice, zůstaly téměř stejné, pouze Socialistická strana neuspěla a zůstala pod hranicí. Namísto ní se do parlamentu dostal Blok Litvina. Přesné výsledky lze vidět v grafickém znázornění níže. Volební účast byla o něco nižší, dosáhla přes 63 %. Premiérkou byla parlamentem schválena Julija Tymošenková.

Výsledky parlamentních voleb 2006⁹³

Politická strana	Strana regionů	Blok J. Tymošenkové	Blok Naše Ukrajina – Lidová sebeobrana	Komunistická strana Ukrajiny	Blok Litvina
Získané hlasy (v %)	34.35	30.73	14.16	5.38	3.96
Rozdíl oproti volbám 2006 (dle mandátů)	- 11	+ 27	- 9	+ 6	+ 20

Volby a průběh kampaně

V následující části přechází práce k hlavnímu oddílu této studie. Zaměří se na kandidátku Tymošenkovou, nejprve stručně popíše dosavadní zkušenosti, poté se bude

⁹³ data dle Ukraine. Legislative Election 2007 . Electoral Geography 2.0. (online). Dostupná z WWW <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/u/ukraine/2007-legislative-elections-ukraine.html> (přístup 30. 04. 2015); rozdíly v mandátech dle Ukrainian parliamentary election. Wikipedia. (online). Dostupné z WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Ukrainian_parliamentary_election,_2007 (přístup 30. 04. 2015).

věnovat volební kampani před volbami v roce 2010 a nakonec stručně i volbám v roce 2014, které však nejsou hlavním předmětem této studie.

Julija Tymošenková se narodila 27. 11. 1960 v Dněpropetrovsku. Vystudovala obor ekonomika-kybernetika na Dněpropetrovské státní univerzitě. Ještě během studií se vdala za Oleksandra Tymošenka a porodila dceru Evženii⁹⁴.

Svoji kariéru v energetickém sektoru odstartovala v roce 1991 pozicí výkonné ředitelky společnosti zásobující palivem, založené společně s manželem a dalšími, která byla v roce 1995 přejmenována na Jednotné energetické systémy Ukrajiny, kde byla výkonnou ředitelkou až do jejího zvolení do Nejvyšší rady v roce 1996 za obvod Kirovohrad. V parlamentu měla na starosti rozpočet, přispěla novým systémem týkajícím se penzijního a lékařského zajištění, zabývala se národním sociálním programem. V roce 1999 převzala vedení strany Hromada po P. Lazarenkovi, který utekl do USA, a přejmenovala stranu na Baťkivščyna (Vlast). Po jmenování Juščenka premiérem byla místopředsedkyní a ministryní pro oblast paliv a energetiky, její koncepty „Energetický koncept Ukrajiny“ (Energy Concept of Ukraine) a „Čistá energie“ (Clean Energy) odstartovaly sérii protikorupčních opatření, kterými zasáhla do majetku oligarchů. Sama však rovněž zastupovala jisté oligarchické zájmy, což ale bylo (a stále je) vcelku typické pro politické subjekty neprezentující se ani tak programem, jako spíše zastupováním zájmu určité mocenské skupiny. Její zatčení a následné zproštění viny v roce 2001 mohlo podle některých souviset právě s její protikorupční činností⁹⁵.

Je rovněž zakladatelkou Bloku Julije Tymošenkové, se kterým šla do voleb poprvé v roce 2002, kdy zaznamenala úspěch se ziskem 22 křesel v Nejvyšší radě.

⁹⁴ životopisná data čerpána z About Tymoshenko. Tymoshenko.ua/en. Dostupné z WWW <http://www.tymoshenko.ua/en/page/about> (přístup 01. 04. 2015).

⁹⁵ „...which the public took as a punishment for her Democratic movement“ in About Tymoshenko. Dostupné tamtéž.

Společně s V. Juščenkem se pak stali hlavními postavami „oranžových“ při Oranžové revoluci po prezidentských volbách v roce 2004 a následně byla jmenována do funkce premiérky, ze které však byla v roce 2005 kvůli neshodám s prezidentem odvolána.

Tuto pozici obsadila ještě jednou po volbách do Nejvyšší rady v roce 2007.

Jako kandidátka na prezidenta byla oznámena v říjnu 2009 na 9. sjezdu strany Vlast konaném na kyjevském Náměstí nezávislosti nominována delegáty strany a více jak 200 tisíci občanů Ukrajiny⁹⁶.

Registrace kandidátů začala 20. října 2009 a ukončena byla 13. listopadu téhož roku.

Podmínkou bylo odevzdání nutných dokumentů společně s depositem 2,5 milionu hřiven. Tento deposit byl pak navrácen pouze dvěma nejúspěšnějším kandidátům. Tato částka se pak právě mohla stát překážkou pro většinu z možných kandidátů, takže nakonec bylo schváleno pouze 18 z 68 žadatelů⁹⁷.

Co se rovnosti příležitostí při kampani týče, oproti volbám v roce 2004 bylo kandidátům nabídnuto stejných možností prezentace v podobě billboardů, letáků a plakátů. Nicméně s blížícím se termínem voleb samotných lze pozorovat i projevy negativní kampaně, hlavně mezi dvěma favorizovanými kandidátky Janukovyčem a Tymošenkovou. Proti kandidátce byly namířeny anonymní letáky s antisemitistickým obsahem, Tymošenková naproti tomu neváhala zneužít svého postavení ve vládě, např. distribuovala pro účely své kampaně školní autobusy pro svoz studentů a podporovatelů na svoje volební akce. Negativní kampaní mířila proti Straně regionů a jejím slibům na zvýšení penzí⁹⁸.

V průběhu kampaně státní televize UT1 nabízela kandidátům prostor pro televizní debaty. V průběhu druhého kola se kandidát Janukovyč odmítl účastnit debaty užívaje přitom genderových stereotypů. Podle jeho slov by se premiérka, „pokud je žena, měla

⁹⁶ tamtéž.

⁹⁷ Ukraine, Presidential Election 17 January and 7 February 2010. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report. (online). s. 12. Dostupné z WWW

<http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/67844?download=true> (přístup 01. 04. 2015).

⁹⁸ tamtéž. s. 13-14.

vrátit do kuchyně a předvádět svůj talent právě tam⁹⁹.

Kandidáti strany měli výhodu v tom, že příspěvky od stran byly neomezené, zatímco příspěvky na kampaň od dárců byly limitovány částkou 350 tisíc hřiven. Zatímco Tymošenkova utratila za obě kola asi 290 milionů hřiven (tehdy v přepočtu 26,4 milionů EUR), Janukovyč utratil o něco více, konkrétně 29,3 milionů EUR, tedy asi 322 milionů hřiven¹⁰⁰.

Hrycak ve své studii odkazuje na fakt, že zastoupení žen v parlamentu je pod evropským průměrem, po posledních volbách bylo v Nejvyšší radě pouhých 8 % žen¹⁰¹. Odkazuje přitom na pojem „beregynia“ ve významu matky a ochránkyne domova doprovázené na Ukrajině obvyklým tvrzením, že politika není pro ženy. Případně bývá žena viděna jako sex symbol, či „Barbie“. Ani jeden z vnímaných rysů ženy není vhodný pro roli politického lídra¹⁰².

V souvislosti s Tymošenkovou se setkáváme s různými označeními, během Oranžové revoluce byla „Oranžovou princeznou“, „Ukrajinskou Johankou z Arku“ či jako „Lady Yu“ odkazující na anglickou „Lady Di“. Tymošenkova dokonce čelila i útoku v podobě pornografického filmu „Julija“ po jejím nástupu do role premiérky, kde hlavní aktéři představovali Tymošenkovou a gruzínského prezidenta Saakašviliho, který rovněž svoji funkci získal po revoluci¹⁰³. Mimo to však byla prezentována i jako „jediný opravdový

⁹⁹ HRYCAK, A. (2011). The 'Orange Princess' Runs for President: Gender and the Outcomes of the 2010 Presidential Election in Ukraine. *East European Politics and Societies*. (online). Vol. 25. no. 1. s. 74. Dostupné z WWW: <http://eep.sagepub.com/content/25/1/68> (staženo 04. 05. 2015).

¹⁰⁰ Ukraine, Presidential Election 17 January and 7 February 2010. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report. (online). s. 14. Dostupné z WWW <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/67844?download=true> (přístup 01. 04. 2015).

¹⁰¹ HRYCAK, A. (2011). The 'Orange Princess' Runs for President: Gender and the Outcomes of the 2010 Presidential Election in Ukraine. *East European Politics and Societies*. (online). Vol. 25. no. 1. s. 71. Dostupné z WWW: <http://eep.sagepub.com/content/25/1/68> (staženo 04. 05. 2015).

¹⁰² tamtéž. s. 71.

¹⁰³ PHILLIPS, S. D. (2008). *Women's social activism in the new Ukraine: development and the politics of differentiation* (online). Bloomington: Indiana University Press. s. 55-56. Dostupné z WWW <http://site.ebrary.com/lib/cuni/detail.action?docID=10251415> (staženo 01. 04. 2015).

muž na ukrajinské politické scéně“, někdy dokonce jako příliš silná a dominantní¹⁰⁴.

Tymošenková měla za sebou zkušenost na řídicí pozici energetické společnosti, odkud si vysloužila označení „plynová princezna“, ukázala se jako schopná v boji s korupcí a plánování rozpočtu, navíc dvakrát byla zvolena premiérkou, o její zkušenosti s vedením tedy nebylo pochyb. V průběhu kampaně však neopomenula vyzdvihnout ani její ženskou stránku pomocí zaměření se i na problémy rodin a dětí, oblasti sociální politiky, prezentovala se i jako patronka budoucí generace¹⁰⁵. Jak autoři příspěvku Hesli a Gorbachyk (Gorbačyk)¹⁰⁶ shrnují, kampaně kandidátů se lišily pouze nepatrně, hlavní důraz byl kladen na sebe prezentaci se zaměřením na image a silné stránky kandidátky. Zatímco patriarchálně vyobrazený Janukovyč sliboval stabilitu země v kontrastu s neschopností „oranžových“ jí dosáhnout, Tymošenkova se prezentovala jako populistická bojovnice proti korupci.

Sloganem „Ona pracuje, ona vyhraje, ona je Ukrajina“ (She works, she will win, she is Ukraine!) se Tymošenkova vtělovala do matriarchální podoby¹⁰⁷. Její stylizace do tradiční ukrajinské ženy s typickým účesem, dbající na výchovu, víru s odkazem na rodinu, kterou představoval právě ukrajinský národ, tuto podobu umocňovala. Ač původně pocházela z východní části Ukrajiny, která byla rusifikovaná, mluvila ukrajinsky, čímž se ještě více snažila vylepšit image ukrajinské ženy.

Tymošenková ve své kampani zastávala demokratické hodnoty, proti Janukovyčovi mířila, když ho přirovnávala k banditovi, proti němuž a jemu podobným je třeba

¹⁰⁴ HRYCAK, A. (2011). The 'Orange Princess' Runs for President: Gender and the Outcomes of the 2010 Presidential Election in Ukraine. *East European Politics and Societies*. (online). Vol. 25. no. 1. s. 74. Dostupné z WWW: <http://eep.sagepub.com/content/25/1/68> (staženo 04. 05. 2015).

¹⁰⁵ tamtéž. s. 74.

¹⁰⁶ HESLI, V., GORBACHYK, A. (2011). Vote Choice in Post-Soviet Presidential Elections: Personality Trait Ratings and Democratic Values in the Aftermath of the Colored Revolutions. *Conference Papers -- American Political Science Association*. (online) s. 5. Dostupné z WWW <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d7886c95-301d-4a89-a3b9-c9fe7f807c0e%40sessionmgr114&vid=9&hid=124> (staženo 01. 04. 2015).

¹⁰⁷ tamtéž. s. 5.

bojovat, spojovala ho s nekalou soutěží s odkazem na machinace ve volbách v roce 2004. Oproti tomu Janukovyč se prezentoval jako pragmatický kandidát, navrhoval spravování Ukrajiny jako velké korporace. Tento pragmatický přístup zachovával i v přístupu k Rusku, EU a NATO. Ani u jednoho z kandidátů však nebyla otázka zahraniční a bezpečnostní politiky stěžejní, oba však vyjadřovali svoji podporu na prohloubení vztahů s mocnostmi jako Rusko, USA a EU.

Janukovyč se, ve snaze si naklonit voličstvo východní části Ukrajiny, zmínil o povýšení ruského jazyka na úroveň ukrajinského. Toto zacílení se samozřejmě vyplatilo.

Hlavním tématem kampaně však byla tehdejší ekonomická situace, kde měl Janukovyč oproti protikandidátce lepší postavení, využíval neúspěchu vlády řešit krizi a vinil z toho v rámci kampaně Tymošenkovou a Juščenka.

V rámci debat se rovněž kandidáti zmiňovali o tématech tranzitu plynu, energetické bezpečnosti, korupce a soudních reform¹⁰⁸.

K 1. kolu voleb v lednu 2010 přišlo k volebním urnám 66,51 % registrovaných voličů, ve druhém kole byla volební účast vyšší, dosáhla 68,81 %¹⁰⁹. Za zmínku však kromě dvou postupujících kandidátů stojí Serhij Tihipko, který získal přes 13 % hlasů voličů, nebo prezident Juščenko, který utrpěl porážku v podobě necelých 5,5 % hlasů. Protože ani jeden z kandidátů nezískal nadpoloviční většinu, postoupili dva nejméně úspěšní, Tymošenková (25,05 %) a Janukovyč (35,32 %) do únorového druhého kola. Volební souboj tak víceméně odpovídal posledním parlamentním volbám.

Konečné výsledky voleb potvrdily jako vítěze Viktora Janukovyče se ziskem 48,95 % odevzdaných hlasů. Tymošenková získala 45,47 %, zbytek hlasů je klasifikován jako

¹⁰⁸ CHMELAŘOVÁ, A. (2011). Ukrajinské prezidentské volby 2004, 2010, volební geografie (online). Praha: Univerzita Karlova v Praze. oddíl 6. Vedoucí práce Emil Voráček. Dostupné z WWW: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/98008> (staženo 02. 04. 2015).

¹⁰⁹ Ukraine, Presidential Election 17 January and 7 February 2010. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report. (online) s. 25. Dostupné z WWW <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/67844?download=true> (přístup 01. 04. 2015).

neplatný (1,19 %) nebo tzv. proti všem (4,36 %). S odkazem na výsledky dle regionů zaznamenané Centrální volební komisí Ukrajiny uvádí autoři Helis a Gorbachyk (Gorbačyk)¹¹⁰, že Janukovyč dominoval hlavně na východní a jižní Ukrajině (90,4 % hlasů v oblasti Doněcku, 88,8 % v Luhansku či 78,3 % na Krymu), zatímco Tymošenkova potvrdila podporu u západní a středové části (88,8 % v Ivano-Frankivsku, 86,2 % ve Lvově, 69,7 % v Kyjevě), čímž je víceméně potvrzeno rozdělení Ukrajiny. Kuzio shrnuje ve své práci¹¹¹, že prohra Tymošenkové byla zapříčiněna 3 faktory. Za prvé byla premiérkou v době finanční krize, kdy ekonomika klesla o 15 %, zatímco za Janukovyčova předsednictví zaznamenala růst o 12 %. Za druhé, voliči byli zklamáni vývojem po Oranžové revoluci a neustálými spory mezi Juščenkem a Tymošenkovou. Za třetí, zatímco Janukovyč měl možnost shromáždit hlasy od všech podporovatelů Strany regionu, Tymošenkova bojovala o hlasy v prvním kole s dalšími 4 kandidáty, kteří mohli získat podporu voličů „oranžového tábora“.

Tymošenkova ještě po ukončení voleb napadla jejich výsledky a označila volby za zmanipulované, nicméně krátce nato obvinění stáhla. Rovněž volby monitorující organizace neshledaly na volbách v roce 2010 žádnou nekalou soutěž.

Po prohraných volbách byla Tymošenkova obviněna z trestného činu zneužití pravomocí, když podepsala v roce 2009 smlouvu o plynu s Ruskem, a v roce 2011 odsouzena k 7 letům vězení ve věznici v Charkově. Proti tomuto rozsudku se postavily mezinárodní organizace. Propuštěna byla Tymošenkova v únoru 2014 po svržení Janukovyčova režimu.

S blížícími se volbami v roce 2014 oznámila svoji kandidaturu na prezidenta. Tyto

¹¹⁰ HESLI, V., GORBACHYK, A. (2011). Vote Choice in Post-Soviet Presidential Elections: Personality Trait Ratings and Democratic Values in the Aftermath of the Colored Revolutions. *Conference Papers -- American Political Science Association*. (online) s. 4. Dostupné z WWW <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d7886c95-301d-4a89-a3b9-c9fe7f807c0e%40sessionmgr114&vid=9&hid=124> (staženo 01. 04. 2015).

¹¹¹ KUZIO, T. (2011). Ukraine: muddling along. In WOLCHIK, S. L.; CURRY, J. L. *Central and East European Politics: From Communism to Democracy* (2nd Edition). Lanham: Rowman & Littlefield Publishers. s. 353-354.

volby nejsou předmětem zkoumání práce. Jedná se o volby reagující na krizi vyvolanou děním na Ukrajině, anexí Krymu a neustálými boji na východní Ukrajině trvající dodnes (květen 2015). Vítězem voleb se stal Petro Porošenko s 54,7 % odevzdaných hlasů, Tymošenková na druhém místě obdržela 12,82 % hlasů¹¹².

3.3. Litva

Postavení prezidenta v rámci politického systému

Zařazení Litvy do jediné škatulky není tak jednoznačné, zvláště pak po reinterpetaci Ústavy Litvy, resp. sporného článku 92 Ústavním soudem v roce 1998, která omezila pravomoci prezidenta. Jak již bylo zmíněno v teoretické části, poloprezidentské systémy zprvu balancovaly mezi přijetím jako řádný nový typ politického systému či hodnocením jako střídání období prezidentského a parlamentního politického systému¹¹³.

Dle článku 78 je prezident Litevské republiky volen přímo občany. Pokud se zaměříme na prostor bývalého Sovětského svazu, lze si povšimnout, že většina zemí se po pádu komunismu přiklonila právě k zavádění přímé volby prezidenta¹¹⁴. Jedním z nabízejících se vysvětlení tohoto kroku je dát přímo voličům možnost dosadit hlavu státu do funkce, tedy navodit větší míru demokratičnosti v systému po pádu nedemokratického režimu.

Další podstata definice je naplněna vztahem prezidenta a premiéra, potažmo vlády, a parlamentu, který je kontroluje. Prezident má mimo pravomocí reprezentativního

¹¹² Ukraine, Early Presidential Election 25 May 2014. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report. (online). s. 34. Dostupné z WWW <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/120549?download=true> (přístup 01. 04. 2015).

¹¹⁴ výjimkami byly tehdy Československo (na Slovensku zavedena v roce 1998, v České republice nabyla účinnosti v 2012), Albánie, Estonsko, Lotyšsko, Maďarsko, Moldávie.

charakteru, jako je udělování vyznamenání a milostí, dále silnější pravomoci; je velitelem ozbrojených sil, řeší společně s vládou základní otázky zahraniční politiky, podepisuje mezinárodní smlouvy a jmenuje a přijímá diplomatické zástupce. Spoluúčast premiéra či příslušného ministra je nutná i k vydávání dekretů. Dále mu článek 84 Litevské ústavy uděluje pravomoc pověřit premiéra sestavením vlády, která musí být parlamentem schválena. Na návrh premiéra jmenuje ministry a může je i odvolat. Schválení parlamentem je dále nutné u jmenování soudců, armádních činitelů a dalších úředníků. Důležitým prvkem je, že disponuje i právem veta, neméně pak možnost za určitých podmínek (popsaných v článku 58 Litevské ústavy) vyvolat předčasné volby parlamentu¹¹⁵.

Označit Litvu jako výlučně poloprezidentský či parlamentní režim je sporné, existuje tu silný parlament Seimas i zkušenost s autoritářským režimem A. Smetony, budeme se však držet toho, že Litva je parlamentním režimem s přímo voleným prezidentem, který má v systému významné postavení. Navíc se význam prezidenta stupňuje nebo naopak klesá s dalšími vlivy, např. jaká osobnost v úřadu je, jak uvidíme později ve stručné analýze dosavadních prezidentů a jejich chování.

Pomocí pravomocí jednotlivých složek moci vymezených ústavou jakéhokoliv státu jsme schopni kategorizovat zemi a určit typ politického systému. Co je ovšem zajímavější pro výzkum, je zhodnocení reálné síly prezidenta a využívání jeho pravomocí de facto, postavení prezidenta je rovněž ovlivněno například faktory, jako jsou osobnost, podpora ze strany parlamentní většiny, či momentální politická a ekonomická situace.

Prezident je dle Ústavy z roku 1992 volen přímo voliči na 5 let, přičemž lze funkci zastávat po maximálně 2 funkční období. Kandidovat na prezidenta může občan

¹¹⁵ stejně tak má podle čl. 87 Ústavy nově zvolený Seimas právo vyvolat 3/5 většinou nové volby prezidenta. Javůrek (2008, p. 95) toto interpretuje jako historické dědictví z roku 1922, kdy odpovědnost prezidenta parlamentu rovněž platila.

Litevské republiky, narozený v Litvě a žijící zde alespoň tři minulé roky, ve věku minimálně 40 let, jak stanovuje čl. 78¹¹⁶. Kandidát je zvolen v prvním kole, pakliže disponuje více než 50% většinou hlasů při volební účasti alespoň 50%. Pokud je volební účast nižší, musí kandidát pro zvolení v prvním kole získat alespoň 1/3 hlasů všech oprávněných voličů. Při nenaplnění podmínek ani v jednom případě, postupují do druhého kola 2 kandidáti s nejvyšším počtem hlasů, z nichž je zvolen ten, který získá většinu hlasů¹¹⁷.

Před samotným ustanovením přímé volby a schválením nové ústavy však probíhala debata mezi stranami, hlavně anti-komunistickým křídlem včele se Sajudis a Landsbergisem, kteří prosazovali silného přímo voleného prezidenta, oproti tomu Litevská demokratická strana práce (LDDP) propagovala ryze parlamentní režim. Výsledkem byla iniciace referenda vyvolaná k otázce postavení prezidenta hnutím Sajudis. Kvůli nízké účasti však výsledky referenda nebyly přijaty a Ústava Litvy nakonec byla schválena v podobě kompromisního řešení mezi stranami v roce 1992 s rysy a pravomocemi výše zmíněnými. Javůrek litevskou hlavu státu hodnotí jako mocensky silnou i navzdory upřesnění v interpretaci článku 92 Ústavním soudem v roce 1998, který pravomoc omezil. Sporný výklad článku, kdy vláda měla po parlamentních a prezidentských volbách podávat rezignaci do rukou prezidenta, by totiž prezidentovi teoreticky dával možnost po svém zvolení navrhnout nového, jemu vhodnějšího, kandidáta na premiéra. Javůrek upozorňuje na možnost zbavení se nepřátelského kabinetu a posílení své pozice v exekutivě¹¹⁸.

¹¹⁶ Ústava Republiky Litva, The Constitutional Court of the Republic of Lithuania. (online). Dostupné z WWW <http://www.lrkt.lt/en/about-the-court/legal-information/the-constitution/192> (přístup 05. 04. 2015).

¹¹⁷ čl. 81, tamtéž.

¹¹⁸ JAVŮREK, P. (2008). Postavení prezidentů v politickém systému Polska, Litvy a Rumunska. In NOVÁK, M., BRUNCLÍK, M. *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha: Dokořán. s. 95 - 96.

Postavení prezidenta v Litvě lze konkrétněji ukázat na samotných prezidentech ve funkci.

Prvním prezidentem zvoleným podle Ústavy z roku 1992 byl levicový kandidát A. Brazauskas, jehož pozice byla posílena tím, že měl za sebou parlamentní většinu (premiér Šleževicius byl také ze strany LDDP), předpokládala se tedy stabilizace namísto mířené opoziční politiky. Jak Řiháková ve své studii uvádí, byl prezidentem spíše držícím se vymezených pravomocí až do doby, kdy inicioval koncem roku 1995 odvolání premiéra a ministra vnitra z funkce kvůli zapojení se do korupčnické kauzy krachujících komerčních bank¹¹⁹. Tento krok práce hodnotí jako čistě stabilizační, vláde byla vyslovena nedůvěra v rámci zachování principů demokracie a aktivnější angažmá prezidenta posloužilo k jeho prezentaci jako reprezentanta lidu a ochránce demokratických hodnot. Mírné oslabení pozice lze pozorovat po parlamentních volbách v roce 1996, kdy je levice vystřídána pravicovostředovým táborem, navíc se zastoupením V. Landsbergise, který se viditelně zapojoval do oblasti zahraniční politiky a reprezentace státu navenek. Nutno podotknout, že Landsbergis byl ideální reprezentativní postavou, protože byl v zahraničí známý, ať už díky své pozici během transformace Litvy či zkušeností v roli předsedy parlamentu. V Litvě však mezi voliči spíše působil jako rozdělovatel společnosti, což vedlo k neúspěchu při následujících volbách.

Prezidentem se v roce 1998 stává V. Adamkus, který vyhrál 2. kolo rozdílem necelého 1 % (přes 14 000 hlasů) nad kandidátem A. Palauskasem, který sliboval dost kontroverzní, ale Ústavě kvůli špatné interpretaci čl. 92 neodporující prosazení vlastního politického programu. Kolem Adamkuse se zpočátku vedl spor, zda vůbec může kvůli jeho dlouholetému pobytu a působení v USA kandidovat. Ústava však

¹¹⁹ ŘIHÁKOVÁ, Z. (2007). Prezident v politickém systému Litvy: oscilace mezi parlamentarismem a semiprezidencialismem. *Středoevropské politické studie*. (online). Vol. 9. s. 32-33. Dostupné z WWW <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=296> (přístup 04. 04. 2015).

podmiňuje kandidaturu pouze trvalým pobytem, který Adamkus v Litvě měl. Po zvolení se navíc amerického občanství na důkaz loajality k Litvě vzdal. Pozice Adamkuse je srovnatelná s jeho předchůdcem. Adamkus sice přímo premiéra neodvolal, ale veřejným vyjádřením pro televizi a spojením se s premiérovým politickým oponentem Landsbergisem, kdy obvinili dosavadní vládu z propadu ekonomiky, donutil premiéra opustit pozici. Adamkusovu aktivitu pozorujeme při ekonomické krizi, kdy je hlavním iniciátorem „nové politiky“, která měla vyvážit protizápadní náladu po prodeji litevské rafinerie USA či po jmenování premiérem lídra právě menšinové Nové politiky. Lze ho tedy ve finále na základě chování ve výše uvedených situacích a využívání ústavních pravomocí (suspenzivní veto, jmenování premiéra naproti koaliční menšině a proruským náladám ve společnosti) umocněné osobnostním charakterem hodnotit jako aktivnějšího než jeho předchůdce¹²⁰.

Překvapením následujících prezidentských voleb bylo zvolení R. Paksase ve druhém kole, ač v prvním kole byl výrazněji poražen stávajícím prezidentem. Jedním z možných důvodů jeho vítězství je i proaktivní snaha o změnu společnosti k lepšímu, což mohlo působit pozitivně na voliče, ač to bylo v rozporu se skutečnými pravomocemi. Tento styl kampaně a Paksasův intenzivní kontakt s veřejností zapůsobil více než důraz na dosavadní úspěchy a schopnosti protikandidáta¹²¹. Jeho krátké setrvání ve funkci lze charakterizovat jako snahu o aktivního prezidenta, utlumené ústavními pravomocemi *de iure* a slabou podporou v Seimasu. Končí ve funkci s procesem impeachmentu, který byl proti němu zahájen z důvodu napojení na Y. Borisova podezřelého z kontaktů s ruskou mafií, a v roce 2004 byl funkce zbaven.

Předčasné volby 2004 jsou pro práci zajímavé tím, že proti Adamkusovi ve 2. kole stojí ženská kandidátka, K. Prunskiene. Té nakonec mohlo uškodit neúspěšné premiérství ze

¹²⁰ srov. tamtéž, s. 41.

¹²¹ tamtéž, s. 43.

začátku 90. let či obvinění z napojení na KGB. Adamkus, prezentovaný veřejnosti jako čestný kandidát, nakonec vítězí. Ve svém druhém funkčním období lze prezidenta pozorovat snad jako ještě více aktivního. Práce u tohoto hodnocení vychází z předpokladu, že se více zapojoval do zahraniční politiky, což bylo z jistého důvodu i očividnější díky momentální situaci kolem vstupu do EU, a snažil se spojit společnost a vyvolat diskuzi o možném řešení problémů na domácí scéně a boji proti populismu, což v průzkumu v roce 2005 ocenilo 55 % respondentů v porovnání s výzkumem o rok dříve, kde v rámci hodnocení důvěry v úřad prezidenta získal 19 %¹²². Dosavadní shrnutí postavení prezidenta v Litvě nám bude východiskem v pozorování průběhu kampaně zkoumané kandidátky beroucí v úvahu situaci v zemi.

Politická a ekonomická situace před volbami v roce 2009

Před samotným zkoumáním prezidentských voleb 2009 je nutné si vyjasnit politický a ekonomický kontext, který usnadní pochopení nálad ve společnosti, rozhodování voličů při volbách a zacílení volební kampaně na vybraná témata.

Ekonomická situace v Litvě byla poznamenána, jako u většiny dalších zemí, počátky ekonomické krize, vyvolané primárně americkou hypoteční krizí a krachem bank v USA, což postupně zasahovalo ostatní kouty světa.

Ekonomika Litvy do té doby zaznamenávala relativní úspěch. Po pádu komunismu přijala výsledky Washingtonského konsenzu¹²³ a pozorujeme inklinaci ke směru, který

¹²² srov. s MATSUZATO, K., GUDŽINSKAS, L. (2006). An Eternally Unfinished Parliamentary Regime? Semipresidentialism as a Prism to View Lithuanian Politics. *Acta Slavica Iaponica* (online). no. 23. s 169. Dostupné z WWW <http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=def15b03-c84c-46c6-86d4-da1f73dc6ece&articleId=021ecdb4-8305-4b25-b000-f0fd1610f3f1> (staženo 04. 04. 2015).

¹²³ autorem konceptu z roku 1989 je ekonom John Williamson, pravidla zahrnují mj. ochrana vlastnických práv, privatizace státních podniků, přesměrování veřejných výdajů na sociální sektor (vzdělávání, zdravotnictví,..), fiskální disciplína, zrušení bariér pro obchod, nebo stabilizace měny. Dostupné z WWW <http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?researchid=488> (přístup 05. 04. 2015).

bývá označován jako neoliberalismus. Kattel a Raudla¹²⁴ si ve své komparativní práci pobaltských zemí všimají toho, že ač Litva zaznamenala po vstupu do EU ekonomický boom (autoři uvádí 8,2 % v letech 2004-2007¹²⁵), který byl ale doprovázen vysokou inflací, nadsazenými platy, investice byly umožněny díky levným úrokům ze zahraničí. V roce 2007 lze pozorovat schodek rozpočtu v případě Litvy ve výši 15% HDP¹²⁶.

V roce 2008 kvůli schodkovému rozpočtu a nepromyšleným investicím vlády ekonomika výrazně utrpěla, potýkala se s poklesem produkce, zvýšením nezaměstnanosti, slabou poptávkou. Nově zvolenou vládu tedy čekaly škrty v rozpočtu, snížení platů, zvýšení daní a další pro obyvatele nepříjemné zásahy.

Politický kontext nejlépe pochopíme, analyzujeme-li parlamentní volby konané na podzim 2008.

Litevský parlament Seimas se skládá ze 141 členů, kteří jsou voleni na období 4 let. Platí smíšený volební systém, kdy 71 členů je voleno v jednomandátových volebních obvodech, zbylých 70 se volí poměrným volebním systémem, volič tedy obdrží jak kandidátku pro jednomandátové obvody, kdy pro výhru v 1. kole je nutná nadpoloviční většina, pro výhru v 2. kole prostá většina, tak celostátní volební lístek pro stranu, která musí splnit 5% klauzuli pro stranu nebo 7% pro koalici.

Po volbách v roce 2004 sestával Seimas z tehdy nové Strany práce (DP) vedené oligarchou Uspaskičem, která zaznamenala překvapivé vítězství, Litevské sociálně demokratické strany (LSDP), Liberální unie středu, strany Právo a spravedlnost, vedené bývalým prezidentem Paksasem, Nové unie (sociální liberálové), Vlasteneckého svazu – Litevští konzervativci, Volební akce Poláků na Litvě a Litevské rolnické strany

¹²⁴ KATTEL, R.; RAUDLA, R. (2013). The Baltic Republics and the Crisis of 2008–2011. *Europe-Asia Studies* (online). Vol. 65, no. 3. s. 427-428. Dostupné z WWW <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d7886c95-301d-4a89-a3b9-c9fe7f807c0e%40sessionmgr114&vid=12&hid=124> (staženo 05. 04. 2015).

¹²⁵ tamtéž, s. 428

¹²⁶ další hodnoty lze srovnat v Tabulce 3, přejeté z KATTEL, R.; RAUDLA, R, tamtéž.

(později v koalici s Novou demokratickou stranou). Vytvořená levostředová vláda byla zastoupená Stranou práce, Novou unií (sociálními liberály), Litevskou sociálně demokratickou stranou a koalicí Litevské rolnické strany a Nové demokratické strany, včele nejprve s premiérem Brauzaskasem, nahrazeným v roce 2006 premiérem Kirkilasem kvůli vyjádření nedůvěry několika ministrům a následné demisi vlády. Ve volbách v roce 2008 kandidovalo 15 politických stran a jedna koalice. Volby byly pro účely práce zajímavé také v tom, že v nich kandidoval do té doby rekordní počet žen¹²⁷. Ve stejném roce měli voliči Litvy rovněž rozhodovat v referendu o uzavření jaderné elektrárny Ignalia, které bylo součástí přístupové smlouvy Litvy do EU. Jak ve své práci uvádí Valterová, továrna představovala nadpoloviční produkci veškeré energie a její uzavření by znamenalo de facto energetickou závislost Litvy na Rusku¹²⁸.

Výsledky referenda byly však kvůli nízké volební účasti neplatné.

Témata kampaně se odvíjela od špatné ekonomické situace, strany se víceméně snažily nabídnout řešení této situace, vytvoření nových pracovních míst a nabízely stabilizaci společnosti. Mezi kandidáty se nacházela opět Vlastenecká unie – Křesťanští demokraté, která včele s A. Kubiliusem sázela na návrat k tradičním hodnotám, tržní ekonomice, patriotismu či tvrdému protiruskému postoji. Tato strana si, jak uvádí M. Jurkynas ve své volební analýze, zachovávala nejstabilnější elektorát ze všech kandidátů¹²⁹. Dále se o hlasy voličů ucházela Strana práce, sázející v kampani na snížení daní a vytvoření nových pracovních míst, Litevská sociálně-demokratická strana

¹²⁷ autoři příspěvku uvádí, že kandidovalo 43 žen z 160 nejlépe umístěných kandidátů z 16 subjektů, cit. in VAINILAVICIUS, J.; MULLETT, A. (2008) Lithuania votes. *The Baltic Times* (online). 08. 10. 2008. Dostupné z WWW <http://www.baltictimes.com/news/articles/21496/> (přístup 05. 04. 2015).

¹²⁸ VALTEROVÁ, A. (2009). Parlamentní volby v litevské republice. *European electoral studies* (online). Vol. 4, no. 1. s. 94. Dostupné z WWW http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/007/EVS_4_1_6.pdf (staženo 05. 04. 2015).

¹²⁹ JURKYNAS, M. (2009). The parliamentary election in Lithuania. *Electoral Studies* (online). Vol. 28. s. 330. Dostupné z WWW <http://www.sciencedirect.com.ezproxy.is.cuni.cz/science/article/pii/S0261379409000122> (staženo 05. 04. 2015).

prezentující se sloganem „Za zemi, která se stará o své občany“, Paksasova strana Právo a spravedlnost, Svaz liberálů Litevské republiky, Liberální a středová unie (poslední dva subjekty dříve tvořily jeden). Novým subjektem na politické scéně byla Strana národní obrody, založená televizní osobností A. Valinskasem a prezentující se jako apolitická, populistická a slibující změnu. Volební kampaň se také nově řídila změnou ve volebním zákoně, který např. zakazoval politickou reklamu v televizním a rádiovém vysílání¹³⁰. Ve volbách, kterých se zúčastnilo v prvním kole 48,6 % voličů, ve druhém 32,4 % voličů¹³¹, zvítězili s 19,7 % Konzervativci pod vedení A. Kubiliuse, následování počtem získaných mandátů Litevskou sociálně demokratickou stranou. Úspěch s 15,1 % však zaznamenal nováček politické scény Strana národní obrody. Největšího propadu se oproti tomu dočkala Strana práce. Středopravicovou vládu tvořily kromě vítězné strany, Strana národní obrody, Svaz liberálů Litevské republiky, Liberální a středová unie.

Volby 2009 a průběh kampaně

Přehledem situace v zemi a výsledků voleb 2008 bude umožněno navázat zaměřením se na prezidentskou kampaň 2009 a zkoumanou kandidátku.

Od stručného představení kandidátky se přesuneme k analýze prohlášení a článků od doby, kdy oznámila svoji kandidaturu (oficiálně 26. února 2009), sledující průběh kampaně od oficiálního spuštění 17. dubna 2009¹³² až k samotným květnovým volbám a

¹³⁰ čl. 51 Zákon zmiňuje ve své práci Valterová in VALTEROVÁ, A. (2009). Parlamentní volby v litevské republice. *European electoral studies* (online). Vol. 4, no. 1. s. 95. Dostupné z WWW http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/007/EVS_4_1_6.pdf (staženo 05. 04. 2015). Zákon (Law on Elections to the Seimas) v anglické verzi je dostupný z:

<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/9068> (staženo 05. 04. 2015).

¹³¹ JURKYNAS, M. (2009). The parliamentary election in Lithuania. *Electoral Studies* (online). Vol. 28. s. 331. Dostupné z WWW

<http://www.sciencedirect.com.ezproxy.is.cuni.cz/science/article/pii/S0261379409000122> (staženo 05. 04. 2015).

¹³² oba datové mezníky cit. in VUCHEVA, E. (2009) EU budget commissioner to run for Lithuanian presidency. *EUObserver*. (online). 26. 02. 2009. Dostupné z WWW <https://euobserver.com/political/27686> (staženo 05. 04. 2015).

jejich výsledkům. Práce se zaměřuje na rétoriku a symboliku výroků kandidátky v kampani a jejich možný dopad na dané skupiny voličů nebo voliče obecně.

Dalia Grybauskaitė se rozhodla kandidovat pár dnů před dovršením věku 53 let (narodila se ve Vilniusu v roce 1956). Vystudovala politickou ekonomii na Petrohradské státní univerzitě (tehdy nesoucí název po komunistickém ideologovi A. Ždanovovi). Má za sebou členství v Komunistické straně Sovětského svazu od roku 1983, následně po vzniku samostatné Litevské komunistické strany v roce 1989 přechází k této straně¹³³.

Po pádu komunistického režimu v Litvě pak pokračuje ve studiu v zahraničí na Fakultě zahraniční služby Georgetownské univerzity ve Washingtonu, kde absolvovala 6měsíční program. V roce 1993 pak obdržela doktorát v oblasti společenských věd. Má mnohaleté pracovní zkušenosti v oblasti ekonomiky pro státní instituce, přes pozici náměstkyně ministra financí v letech 1999-2000, náměstkyně ministra zahraničních věcí v letech 2000 až 2001 až po samotnou ministryni financí v Brazauskasově vládě od roku 2001. V roce 2004 je pak jmenována evropskou komisařkou nejprve v oblasti vzdělávání a kultury, krátce nato je dosazena na pozici evropské komisařky pro plánování a rozpočet, kde zůstává až do dubna 2009, kdy oficiálně zahajuje volební kampaň¹³⁴.

Podle průběžných výzkumů veřejného mínění byla Grybauskaitė favorizovaná již od počátku. V její prospěch hrálo nejen její ekonomické vzdělání a zkušenosti, které byly pro tehdejší špatnou ekonomickou situaci v Litvě ideální, ale také reprezentativní schopnosti a um vyjednávat získané rovněž během studia a na zastávaných pozicích. Pro komunikaci s ostatními státníky rovněž hrál fakt, že kromě rodné litevštiny ovládá i ruštinu, francouzštinu, polštinu a angličtinu.

¹³³ Litevská komunistická strana byla zakázána v roce 1991.

¹³⁴ životopisné údaje podloženy oficiálním CV. *President of the Republic of Lithuania*. Dostupné z: <https://www.lrp.lt/en/institution/president-dalia-grybauskaitė/20797> (přístup 04. 04. 2015).

V případě Litvy je v souvislosti s mediální prezentací kandidátů si uvědomit, že oproti předešlým prezidentským kampaním v Litvě, tato z roku 2009 byla relativně krátká, sklonkem roku 2008 počínaje a 17. květnem konče, tedy od ohlášení kandidatury přes oficiální oznámení kandidátů do voleb samotných, zatímco v minulých letech trvala po ohlášení ještě alespoň půl roku¹³⁵. Navíc od roku 2008 platí v Litvě již zmíněný zákon, který určuje pravidla vedení kampaně. I. Matonyté ve své studii¹³⁶ uvádí jako důvody iniciativy tohoto zákona právě předchozí vysoké finanční náklady na kampaně a také snahu posílit racionální volbu u voličů. Zakazuje tedy reklamu v masmédiích, která je neplacená, ať ve formě zvukové, či video, na první straně tištěných periodik. Prezentace v médiích má všem kandidátům udělovat stejné podmínky. Zároveň média mohou odmítnout zveřejnit negativní kampaň¹³⁷. Pokud např. porovnáme rozpočet na kampaň v roce 2009, kdy Grybauskaitė utratila 0,49 mil litasů, oproti Adamkusovi, jehož kampaň vyšla skoro na 1 mil litasů¹³⁸.

Hlavním tématem kampaně v roce 2009 byla ekonomická a finanční krize, jak vyplynulo i z předchozího zasazení do kontextu. Kritickým mezníkem situace, která měla dopad na společnost, kdy např. nezaměstnanost stoupla oproti roku 2008 z 5,8 % na 13,7 %, HDP kleslo o 14,8 % oproti růstu o 2,8 % za rok 2008 a vládní dluh stoupl o 37,4 %¹³⁹, byly pak protesty v lednu 2009 nejen ve Vilniusu, ale i dalších městech. Poprvé od pádu komunismu došlo ke sjednocení požadavků do té doby rozštěpených odborů reagujících na kroky vlády, které znamenaly škrty ve veřejných výdajích (penze,

¹³⁵ KRUPAVICIUS, A. (2010). Lithuania. *European Journal Of Political Research* (online). Vol. 49, no. 7/8. s. 1060-61. Dostupné z WWW <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d7886c95-301d-4a89-a3b9-c9fe7f807c0e%40sessionmgr114&vid=19&hid=124> (staženo 04. 05. 2015).

¹³⁶ MATONITÉ, I. (2012). Controlled or controlling free media and electoral campaigns: the legislative experiment in Lithuania 2008. *Information Sciences* (online). Vol. 59. s. 10.

¹³⁷ tamtéž. s. 11.

¹³⁸ tamtéž. s. 17.

¹³⁹ KRUPAVICIUS, A. (2010). Lithuania. *European Journal Of Political Research* (online). Vol. 49, no. 7/8. s. 1058. Dostupné z WWW <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d7886c95-301d-4a89-a3b9-c9fe7f807c0e%40sessionmgr114&vid=19&hid=124> (staženo 04. 05. 2015).

platy) a zvýšení DPH u některých produktů¹⁴⁰. V požadavcích se pak snažily prosadit podporu nezaměstnaných, rodin, zavedení progresivní daně, majetkové daně, transparentnost¹⁴¹, vedle ochrany sociálně slabších šlo tedy i o boj proti oligarchům a korupci. Tyto události pak byly podle vyjádření Grybauskaite v jednom z rozhovorů¹⁴², směrodatné při rozhodování o kandidatuře.

Grybauskaite svůj kandidátský profil založila na svých schopnostech, nezávislosti a přímosti.

Co se týče řešení ekonomické a finanční krize, Krupavicius si všímá, že programy ostatních kandidátů byly spíše krátké a šlo o více slogany než návrhy na řešení¹⁴³.

Grybauskaite navíc oproti ostatním, kteří kritizovali tehdejší vládu za škrtů a zvýšení daní, podporovala snahu vlády řešit krizi, veřejně pozitivně hodnotila snahu o vyrovnaný rozpočet a odmítnutí půjčky od Mezinárodního měnového fondu¹⁴⁴. V rámci kampaně hovořila o nutnosti vyjednávání s komerčními bankami a efektivnějšímu využívání evropských fondů, naopak neviděla jako řešení devalvaci litasu¹⁴⁵.

Grybauskaite v této oblasti těžila ze svého ekonomického vzdělání. Navrhovala spíše vládní škrtů a omezení státních výdajů než zvýšení daní s odkazem na klesající poptávku po zboží ze strany konzumentů, rozpočet pak musí být sestaven s ohledem na neustále se měnící ekonomickou situaci. Grybauskaite rovněž podporovala nutnost zavedení majetkové daně¹⁴⁶.

¹⁴⁰ WOOLFSON, Ch. (2010). 'Hard times' in Lithuania: Crisis and 'discourses of discontent' in post-communist society. *Ethnography* (online). Vol. 11, no. 4. s. 495. Dostupné z WWW <http://eth.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/11/4/487> (staženo 04. 05. 2015).

¹⁴¹ tamtéž. s. 496.

¹⁴² srov. příspěvek z 26. 2. 2009. Dostupné z: <https://euobserver.com/political/27686>.

¹⁴³ KRUPAVICIUS, A. (2010). Lithuania. *European Journal Of Political Research* (online). Vol. 49, no. 7/8. s. 1061. Dostupné z WWW <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d7886c95-301d-4a89-a3b9-c9fe7f807c0e%40sessionmgr114&vid=19&hid=124> (staženo 04. 05. 2015).

¹⁴⁴ tamtéž. s. 1062.

¹⁴⁵ Lithuania's European Commissioner Plans to Run for President - Paper. *BBC Monitoring European* (online), 07. 03. 2009. Dostupné z WWW

<http://search.proquest.com/docview/459564397?accountid=15618> (přístup 27. 04. 2015).

¹⁴⁶ tamtéž.

V kampani slibovala dále lepší sociální péči, regulaci monopolů, transparentnost ve veřejném sektoru a nastolení pořádku obecně¹⁴⁷.

Snaha o demonopolizaci však nebyla netypická pro žádného z předchozích prezidentů, avšak jak si všímá Kazlauskaite ve svém příspěvku¹⁴⁸, ač toto téma oslovilo veřejnost, mnoho lidí nevěřilo, právě s odkazem na neúspěšnost předchozích prezidentů, že by byla situace vyřešena. Problém se týkal hlavně energetického sektoru, Litevci totiž platili za energie více než okolní státy i přes levnou elektřinu produkovanou elektrárnou Ignalina¹⁴⁹.

Obecně se Grybauskaite ve své kampani zaměřovala hlavně na domácí politiku, za zmínku stojí návrhy na reformu soudnictví (návrhy na tvrdší tresty a lepší aplikaci práva¹⁵⁰), otevření debaty na téma dvojího občanství v Litvě¹⁵¹, čímž kandidátka vyvrací dosavadní stereotypy o domácí politice, která by měla být doménou vlády, a zahraniční politice, která by měla být právě prezidentovou sférou. Litevská ústava umožňuje celkem silné postavení prezidenta, pakliže má za sebou podporu vlády, což v případě Grybauskaite a úřadující premiéra Kubiliuse platilo.

V otázce zahraniční politiky se setkáváme s více pragmatickým postojem. Grybauskaite se kriticky vyjadřovala o přístupu předchozího prezidenta Adakmuse, který se prezentoval antiruským postojem a zaměřoval se na země vzniklé po pádu SSSR, jako

¹⁴⁷ KRUPAVICIUS, A. (2010). Lithuania. *European Journal Of Political Research* (online). Vol. 49, no. 7/8. s. 1062. Dostupné z WWW <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d7886c95-301d-4a89-a3b9-c9fe7f807c0e%40sessionmgr114&vid=19&hid=124> (staženo 04. 05. 2015).

¹⁴⁸ KAZLAUSKAITE, A. (2009). Our Very Own Obama. *Transitions Online* (online), s. 5. Dostupné z WWW <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=43690948&scope=site> (staženo 22. 04. 2015).

¹⁴⁹ tamtéž.

¹⁵⁰ Lithuania's European Commissioner Plans to Run for President - Paper. *BBC Monitoring European* (online), 07. 03. 2009. Dostupné z WWW <http://search.proquest.com/docview/459564397?accountid=15618> (přístup 27. 04. 2015).

¹⁵¹ tamtéž.

např. Moldávie, Ukrajina či Gruzie¹⁵². Grybauskaite se chtěla orientovat spíše na hledání ekonomických a strategických partnerů v rámci EU, což však lze očekávat s ohledem na její minulou působnost na pozici evropské komisařky.

Důležitým rysem její kampaně je vystupování jako nezávislé kandidátky. Litevská politická scéna byla spojená s korupcí a mocnými oligarchy, pokud byla očividná přílišná inklinace k jedné straně, mohl prezident mít problém vykonávat funkci v případě změny vlády. Tím, že Grybauskaite vystupovala jako nezávislá kandidátka, která tu je pro obyvatelstvo Litvy, tento problém odpadá, mohla se prezentovat jako jednotící prvek společnosti, což by měl být jeden z rysů hlavy státu¹⁵³. Zároveň celou dobu dodávala, že neodmítne nabídku stran pomoci jí při volební kampani.

V její prospěch hrála i schopnost reagovat na přímou odpověď na přímé dotazy. Během kampaně se musela potýkat s výroky oponentů, kteří se ji snažili poškodit. Když se v jednom z rozhovorů prezentovala tím, že vždy byla jiná než ostatní, spustila se tím debata o její sexuální orientaci. Také církve v Litvě, která proti sexuálním menšinám veřejně vystupuje, se proti jejímu rodinnému stavu a možné orientaci ohrazovala¹⁵⁴. Ve skutečnosti byl výrok myšlen právě s odkazem na její přístup, kdy chce sledovat svoji cestu a dělat svoje rozhodnutí¹⁵⁵.

Stejně tak musela čelit reakcím na její minulost v rámci komunistické strany.

Kazlauskaite uvádí, že tohoto využilo hlavně pravicové křídlo kritizující fakt, že

¹⁵² KAZLAUSKAITE, A. (2009). Our Very Own Obama. *Transitions Online* (online), s. 5. Dostupné z WWW <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=43690948&scope=site> (staženo 22. 04. 2015).

¹⁵³ více v níže zmíněném výroku, viz pozn. 160.

¹⁵⁴ LITHUANIA: President Changes More than Foreign Policy. *OxResearch Individual Profiles*. (online). Oxford: Oxford Analytica Ltd, 27. 05. 2009. Dostupné WWW <http://search.proquest.com/docview/192455551?accountid=15618> (přístup 22. 04. 2015).

¹⁵⁵ KAZLAUSKAITE, A. (2009). Our Very Own Obama. *Transitions Online* (online), s. 5. Dostupné z WWW <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=43690948&scope=site> (staženo 22. 04. 2015).

zatímco ostatní bojovali již za nezávislost, ona setrvala ve straně, respektive vyučovala zemědělskou ekonomiku¹⁵⁶.

Pro voliče však byly veškeré negativní rysy kandidátky přebity jejími znalostmi, zkušenostmi a stylem vystupování. Její popularita narostla již po nástupu do funkce evropské komisařky, nicméně postupně rostla stále více. Dle agentury Vilmorus v dubnu před volbami průzkum ukázal 70 % hlasů pro Grybauskaitė a dodává, že poprvé v historii se většina voličů upnula právě k jednomu kandidátovi¹⁵⁷.

Grybauskaitė byla často uváděna jako jediná možnost volby. Ostatní kandidáti v očích veřejnosti a elity mohli postrádat několik důležitých vlastností, např. ohlášená kandidátka Strany práce Loreta Grauziniene schopnost komunikovat, to stejné v případě Valentinas Mazuronis za Řád a spravedlnost nebo Arunas Valinskase ze Strany národní obrody, kterým navíc nepřilepšilo na popularitě ani to, že měli záznam v trestním rejstříku. Proti Prunskiene hrálo podezření ze spolupráce s KGB a proti Jazerskasovi z napojení na bývalé ruské vojenské úředníky¹⁵⁸.

V poslední části rozboru článků analyzujeme některé z výroků kandidátky, která byla rovněž ceněna za svoji přímočarost.

Pro francouzskou agenturu AFP se vyjádřila slovy „ Já mohu a já chci použít svoje zkušenosti, vědomosti a schopnosti, abych nás všechny vytlačila z politického a ekonomického stínu“¹⁵⁹. Tento výrok svědčí o snaze klást důraz na své přednosti a umění je pro dobro společnosti využít.

Dalším výrokem „Chci zůstat nezávislou kandidátkou, abych mohla dělat rozhodnutí,

¹⁵⁶ tamtéž

¹⁵⁷ Lithuanian Daily: Presidential Hopeful Popular Despite Unclear Political Views. *BBC Monitoring European*, (online). 22. 04. 2009, Dostupné z WWW: <http://search.proquest.com/docview/459282842?accountid=15618> (přístup 22. 04. 2015).

¹⁵⁸ Lithuanian Article Praises Candidate for having Presidential Traits. *BBC Monitoring European*, (online). 26. 03. 2009. Dostupné z WWW <http://search.proquest.com/docview/459283183?accountid=15618> (přístup 22. 04. 2015).

¹⁵⁹ EU budget commissioner to run for Lithuanian presidency. *EUObserver* (online), 28. 02. 2009. Dostupné z WWW <https://euobserver.com/political/27686> (přístup 22. 04. 2015).

která jsou pouze pro dobro Litvy¹⁶⁰ naznačuje voličům, že se u ní nemusí obávat inklinace či ovlivnění jednou stranou či koalicí. Vykazuje to i pohled do budoucna, kdy se při dalších parlamentních volbách vláda může složením změnit.

Posledním zmíněným výrokem, který pronesla až po zvolení, poukazuje opět na svoje zkušenosti a ubezpečuje voliče o správnosti rozhodnutí. „Myslím si, že toto je zpráva o tom, že Litva konečně získala své vlastní vůdce, kteří se narodili a vyrůstali tady, studovali všude, odnesli si to nejlepší ze všech společností“¹⁶¹.

K samotným volbám pak dorazilo 51,67 % voličů. Vítěz byl zvolen již v prvním kole konaném 17. května 2009 s 68,2 % hlasů. Oproti druhému místu si uchovala náskok 56,53 %¹⁶². Litva si tak do svého vedení zvolila ráznou ženu, přezdívanou „železná dáma“ či „ocelová magnolie“, o které je známo, že má smysl pro humor, silnou osobnost a černý pás v karate navíc.

Po celou dobu kampaně nebylo zaznamenáno v žádném z analyzovaných článků, že by kandidátka vyzdvihovala ženské vlastnosti jako přínos pro zemi. Naopak se snažila těžit ze svých zkušeností, které v dané situaci byly určitě výhodou, prezentovala se jako jednotící prvek, schopná reprezentovat zemi a zároveň i řešit problémy domácí politiky v dialogu s vládou a parlamentem. Výsledek voleb nebyl tolik překvapivý s ohledem na výše zmíněnou analýzu průzkumů veřejného mínění a častého argumentu, že v těchto volbách nebylo jiných kvalitních kandidátů.

Hned po nástupu do funkce se snažila naplnit své sliby. Díky dobrým vztahům s premiérem měla situaci ulehčenou, společně se snažili zpřísnit boj proti korupci, řešit otázku energetické nezávislosti, ekonomickou krizi jako takovou, tedy jak proklamovala

¹⁶⁰ tamtéž

¹⁶¹ How Lithuania grasped freedom. *BBC News* (online), 06. 06. 2009. Dostupné z WWW <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8137095.stm> (přístup 22. 04. 2015).

¹⁶² ¹⁶² LITHUANIA: President Changes More than Foreign Policy. *OxResearch Individual Profiles*. (online). Oxford: Oxford Analytica Ltd, 27. 05. 2009. Dostupné WWW <http://search.proquest.com/docview/192455551?accountid=15618> (přístup 22. 04. 2015).

otázky domácí politiky. Sama tvrdila, že Litva by se neměla nutně snažit být lídrem regionu, ale spíše se nejprve zaměřit na své zájmy¹⁶³, čímž orientaci dovnitř potvrdila. Oproti protiruské rétorice bývalého prezidenta se Grybauskaitė prezentovala svým pragmatickým přístupem, který jednoduše znamenal důležitost ekonomických vztahů a hledání silných partnerů mezi zeměmi EU¹⁶⁴.

Důkazem spokojenosti s prezidentkou je i její obhájení mandátu a započetí druhého funkčního období ve volbách v roce 2014. Tyto volby nejsou předmětem zkoumání práce, proto zde budou zmíněny jen velmi stručně. Předvolební situace byla dozajista ovlivněna událostmi na Ukrajině, panovaly obavy, zda se ruská agrese nemůže obrátit i na Pobaltí. Hlavní problém země se přesunul od ekonomické krize ve volbách 2009 k problematice národní bezpečnosti. Grybauskaitė neupustila ani v této kampani od své přímé, silné rétoriky mající až maskulinní a agresivní rysy. Svoji kritiku Ruska, respektive Putina za anexi Krymu a odhodlanost bránit svoji zemi vyjádřila výrokem: „Budeme se muset postavit na odpor a vypálit, pokud se nás někdo bude snažit okupovat“¹⁶⁵ s varováním, že ruská agrese se může přelít na kohokoliv. Ve volbách 2014 kandidovalo ve finále 7 kandidátů, přičemž za největšího konkurenta byl považován Z. Balčytis podporovaný sociálními demokraty. Přesto se objevovaly názory, že kampaň provázející tyto volby nebyla „v žádné jiné zemi tak nudná“¹⁶⁶. Výsledky průzkumů však již nevykazovaly takové výsledky, aby se s přesvědčením mohlo vyjadřovat o absenci 2. kola voleb.

¹⁶³ tamtéž.

¹⁶⁴ ¹⁶⁴ KAZLAUSKAITE, A. (2009). Our Very Own Obama. *Transitions Online* (online), s. 5. Dostupné z WWW <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=43690948&scope=site> (staženo 22. 04. 2015).

¹⁶⁵ Grybauskaitė: We'll have to fire shots, if someone tries to occupy us. *Lithuania Tribune* (online). 11. 03. 2014. Dostupné z WWW <http://www.lithuaniantribune.com/65016/grybauskaitė-well-have-to-fire-shots-if-someone-tries-to-occupy-us-201465016/> (přístup 22. 04. 2015).

¹⁶⁶ vyjádření V. Adamkuse cit. in Lithuania president in strong position for second round. *BBC News* (online). 12. 05. 2014. Dostupné z WWW <http://www.bbc.com/news/world-europe-27360151> (přístup 22. 04. 2015).

Volby 2014, jejichž první kolo s volební účastí 52,23 % se konalo 11. května, druhé pak za účasti 47,37 % voličů 23. května, skončily opět vítězně pro Grybauskaitė. V prvním kole ji o necelá 4 % uniklo dosažený absolutní většiny, proto postoupila do druhého kola doprovázena Balčytisem s 13,83 %. Ve druhém kole však vítězí 59,08 % většinou¹⁶⁷.

Na hodnocení druhého volebního období je v tuto chvíli ještě brzy.

4. Závěr

Každá kapitola o dané zemi zkoumá kandidátku ucházející se o post hlavy státu za popsané politické a ekonomické situace. Ve dvou případech (Slovensko a Ukrajina) se kandidátky dostaly do druhého kola, kde proti nim stál kandidát mužského pohlaví, avšak zde neuspěly, v případě Litvy kandidátka vyhrála hned v prvním kole s velkým rozdílem v počtu hlasů registrovaných voličů.

Všechny zkoumané země spadají do postkomunistického prostoru, v minulosti byla účast žen v politice zabezpečena existencí kvót, po pádu režimu však zastoupení žen v nejvyšších politických pozicích (národní parlamenty, vláda) výrazně klesá a ženy se vracejí spíše do soukromé sféry, do rolí matek, hospodyň, jak jsou v patriarchální společnosti vnímány.

Pokud se podíváme na jednotlivé kandidátky, všechny měly před svojí kandidaturou zkušenost s působením na politické pozici, Grybauskaitė byla evropskou komisařkou, Radičová zastávala pozici ministryně práce, sociálních věcí a rodiny, Tymošenková byla předsedkyní vlády.

¹⁶⁷ Voting results. The Central Electoral Commission of the Republic of Lithuania (online). 01. 06. 2014. Dostupné z WWW http://www.2013.vrk.lt/2014_prezidento_rinkimai/output_en/rinkimu_diena/index.html (přístup 22. 04. 2015).

Grybauskaitė jako jediná ze zkoumaných kandidátek zvítězila a dokonce byla v posledních volbách znovuzvolena. Už do voleb v roce 2009 nastupovala jako populární politická osobnost, výzkumy veřejného mínění ji od počátku favorizovaly a vítězství nebylo pro nikoho překvapením. Dokázala využít svých předchozích zkušeností a schopností, což pozitivně působilo na voliče, zvláště pak v době, kdy Litva a její ekonomika zažívala špatné období. Z její kampaně a rétoriky lze vyzdvihnout důraz na nezávislost, napravení situace v zemi, slibovala reformy a prezentovala se jako schopná kandidátka, která dokáže konkurovat mužům. Přestože se proti ní objevily negativní reakce v průběhu kampaně, na voliče jako kvalitní kandidátka zapůsobila.

Tymošenková se jako kandidátka profilovala jako silná, schopná řídit, měla za sebou svoji silnou politickou stranu, což jsou spíše mužské rysy, které však vyvažovala tématy jako podpora matek, budoucí generace, boj proti banditismu a hlavně svojí image a stylizací do tradiční ukrajinské ženy s typickým ukrajinským účesem. Avšak to, že neuspěla, je spíše dáno tím, jak je Ukrajina rozdělena a jak volí jak v parlamentních, tak prezidentských, tak ostatních volbách. Ostatně v parlamentních volbách, které předcházely prezidentské, uspěla protikandidátova strana, nehledě na nárůst hlasů pro stranu kandidátky. Ve druhém kole se také zvýšila volební účast právě ve východní části, která podporovala protikandidáta. Přesto rozdíl mezi vítězem a poraženou byl pouhá 3,5 %, tedy 900 000 hlasů, což při počtu obyvatel na Ukrajině není tak markantní.

Zatímco dvě výše zmiňované se prezentovaly jako silné lídryně s odkazem na předešlé zkušenosti a schopnosti, pak Radičová vycházela z pozice, kdy na dlouhou dobu z politiky vystoupila a působila v akademické sféře jako socioložka, od čehož se také odvíjela její zaměřenost na daná témata (zdravotnictví, penze, problematika menšin, ale i nerovnosti pohlaví) a pozdější působení na pozici ministryně pro oblast související s

jejími dosavadními zkušenostmi. V rámci kampaně se snažila ukázat, že je schopna být dobrou hlavou státu, odkazovala na svůj dosavadní úspěch a to, že se jí podařilo prolomit již několik bariér v patriarchální slovenské společnosti, avšak její vystupování neslo patrné ženské rysy, protikandidát používal výrazně rysy negativní kampaně. V závěru kandidátka získala téměř milion hlasů hlavně od hlavního města a oblastí s osídlením maďarské menšiny. Zbytek Slovenska směřoval k tradičnímu mužskému kandidátovi. Radičová se sice stala o rok později premiérkou, ale ani zde se neubránila kritice, že žena není schopna zastávat významnou pozici, a po vyslovení nedůvěry vládě se postupně z politiky stáhla.

Otázku, zda tedy hraje gender roli v prezidentských volbách, lze zodpovědět tak, že v případně silně patriarchální společnosti, jakou je např. Slovensko, pak stále spíše ano, v případě Ukrajiny je rozhodujícím měřítkem spíše to, na jakou část Ukrajiny apeluje.

Litva, která jako ostatní pobaltské státy s ženami na vysokých pozicích zkušenosti má, ač zde stále církev a tradice místo mají, voliči zvolili kandidátku, která jim v danou chvíli nabízela nejlepší možné řešení situace. Zde tedy hrály roly hlavně schopnosti a dosavadní úspěchy.

5. Summary

All of the examined countries fall into the post-communist area; in the past, women's participation in politics was ensured by the existence of quotas but, after the fall of the regime, women's representation in the highest political positions (national parliaments, government) decreases significantly and women tend to return to the private sphere, to the roles of mothers and housewives, as they are perceived in a patriarchal society.

If we look at individual candidates, they all had experience in holding a political position before their candidature.

Grybauskaitė was the only one of the examined candidates to win, and was even re-elected in the last elections. She already entered the 2009 elections as a popular political personality, public opinion polls favoured her from the beginning, and her victory was no surprise to anyone. She managed to utilize her previous experience and abilities, which had a positive effect on voters, especially at a time when Lithuania and its economy were experiencing a bad period. In her campaign and rhetoric we can see an emphasis on independence and a rectification of the situation in the country; she promised reforms and presented herself as a capable candidate who was able to compete with men. Although negative reactions towards her appeared during the campaign, she made an impression on voters as a quality candidate.

As a candidate, Tymoshenko presented herself as strong and capable of leading, and she had her strong political party behind her, which are quite masculine traits, but she balanced these out with topics such as support for mothers, the future generation, the

battle against banditry and most of all her own image and stylization as a traditional Ukrainian woman with a typical Ukrainian hairstyle. Nevertheless, the fact that she did not succeed is more due to the way Ukraine is divided and the way it votes in parliamentary, presidential and other elections. After all, in the parliamentary elections which preceded the presidential ones, the rival candidate's party succeeded, regardless of the increase in votes for the candidate's party.

While the two above-mentioned candidates presented themselves as strong leaders with a references to previous experience and abilities, Radičová based herself on a position where she stepped away from politics for a long time and worked in the academic sphere as a sociologist, from which she also derived her focus on the given themes (public health, pensions, and the issue of minorities, as well as gender inequality) and her later work in the position of Minister for the area connected with her previous experience. During the campaign she tried to show that she can be a good head of state, In the end the candidate won nearly a million votes, mostly in the capital and in the area inhabited by a Hungarian minority. The rest of Slovakia leaned towards a traditional male candidate. Radičová may have become Prime Minister a year later, but even here she could not defend herself against criticism that a woman is not capable of holding an important position, and after an expression of distrust towards the government she gradually withdrew from politics.

So the question of whether gender plays a role in presidential elections may be answered by saying that, in the case of a strongly patriarchal society such as for example Slovakia, it still does tend to play a role, while in Ukraine the decisive criterion tends to be the part of Ukraine the candidate appeals to. In Lithuania, which like other Baltic states has experience with women in high positions, although the church and tradition still have a place here, voters elected the candidate who offered them them best

possible solution to the situation at the given time. Therefore, it was mainly abilities and previous success that played a role here.

6. Přehled literatury

Literatura a jiné zdroje:

BIRCH, S. (2003). Women and Political Representation in Contemporary Ukraine. In MATLAND, R. E.; MONTGOMERY K. A. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; New York: Oxford University Press. 369 s. ISBN 0-19-924685-8.

HEINEN, J. (2006). Clashes and ordeals of women's citizenship in Central and Eastern Europe. In LUKIC, J.; REGULSKA, J.; ZAVIRŠEK, J. *Women and citizenship in Central and Eastern Europe*. Aldershot: Ashgate. 319 s. ISBN 0-7546-4662-9.

JAVŮREK, P. (2008). Postavení prezidentů v politickém systému Polska, Litvy a Rumunska. In NOVÁK, M., BRUNCLÍK, M. *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha: Dokořán. 399 s.

KRUPAVIČIUS, A., MATONYTĒ, I. (2003). Women in Lithuanian Politics: From Nomenclatura Selection to Representation. In MATLAND, R. E.; MONTGOMERY K. A. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; New York: Oxford University Press. 369 s. ISBN 0-19-924685-8.

KUZIO, T. (2011). Ukraine: muddling along. In WOLCHIK, S. L.; CURRY, J. L. *Central and East European Politics: From Communism to Democracy* (2nd Edition). Lanham: Rowman & Littlefield Publishers. 418 s. ISBN 978-0-7425-6734-4.

MATLAND, R. (2003). Women's Representation in Post-Communist Europe. In MATLAND, R. E.; MONTGOMERY K. A. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; New York: Oxford University Press. 369 s. ISBN 0-

19-924685-8.

MATLAND, R.; MONTGOMERY K. A. (2003). Recruiting Women to National Legislatures: A General Framework with Applications to Post-Communist Democracies. In MATLAND, R. E.; MONTGOMERY K. A. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; New York: Oxford University Press. 369 s. ISBN 0-19-924685-8.

MONTGOMERY K. A. (2003). Introduction. In MATLAND, R. E.; MONTGOMERY K. A. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford; New York: Oxford University Press. 369 s. ISBN 0-19-924685-8.

OSTERTÁGOVÁ, A. (2011). Úspešná, a predsa „slabá“? Obraz prvej slovenskej premiérky v médiách počas významných úspechov jej politickej kariéry. In MAĐAROVÁ, Z.; KOBOVÁ, L.; OSTERTÁGOVÁ, A. *Politiky a političky -- Aspekty politickej subjektivity žien*. Bratislava: Aspekt. 179 s.

MLEJNEK, J. (2008). Mezi superprezidentským a poloprezidentským režimem?: postavení a role prezidenta v politickém systému Ukrajiny do prosince 2006. In NOVÁK, M., BRUNCLÍK, M. *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha: Dokořán. 399 s.

PEŠEKOVÁ, M. (2011). Postavenie prezidenta v politickom systéme Slovenskej republiky. In MLEJNEK, J. a kol. *Postavení hlavy státu v postkomunistických zemích Od pádu komunismu v roce 1989 do roku 2010*. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Praha. 351 s. ISBN 978-80-87404-11-9.

PHILLIPS, S. D. (2008). *Women's social activism in the new Ukraine: development and the politics of differentiation* (online). Bloomington: Indiana University Press. 232 s. Dostupné z WWW <http://site.ebrary.com/lib/cuni/detail.action?docID=10251415>.

RUESCHEMEYER, M. (2011). Women's Participation in Postcommunist Politics. In WOLCHIK, S. L.; CURRY, J. L. *Central and East European Politics: From*

Communism to Democracy (2nd Edition). Lanham: Rowman & Littlefield Publishers. 418 s. ISBN 978-0-7425-6734-4.

RYBÁŘ, M. (2007). The 2006 Parliamentary Election and its Impact on Party Political Scene in Slovakia. In HLOUŠEK, V.; CHYTÍLEK, R. a kol. In: Parliamentary elections and party landscape in the Visegrád group countries. CDK Democracy and Culture Studies Centre. 195 s.

SCHMITTER, P. C. (1998). Contemporary Democratization: The Prospects for Women. In JAQUETTE, J. S., WOLCHIK, S. L. *Women and democracy: Latin America and Central and Eastern Europe*. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press. s. 222-237. 250 s. ISBN 0-8018-5837-2.

SLAVOVA, K. (2006). Looking at Western Feminisms through the double lens of Eastern Europe and the Third World. In LUKIC, J.; REGULSKA, J.; ZAVIRŠEK, J. *Women and citizenship in Central and Eastern Europe*. Aldershot: Ashgate. 319 s. ISBN 0-7546-4662-9.

SNITOW, A. (2006). Cautionary tales. In LUKIC, J.; REGULSKA, J.; ZAVIRŠEK, J. *Women and citizenship in Central and Eastern Europe*. Aldershot: Ashgate. 319 s. ISBN 0-7546-4662-9.

WOLCHIK, S. L. (1998). Gender and the politics of transition in the Czech Republic and Slovakia. In JAQUETTE, J. S., WOLCHIK, S. L. *Women and democracy: Latin America and Central and Eastern Europe*. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press. s. 222-237. 250 s. ISBN 0-8018-5837-2.

Odborné články a ďalší zdroje:

BÚTOROVÁ, Z. (2010). Prezidentské voľby 2009 ako viacnásobný test. *ASPEKTin - feministický webzín*. (online). s. 169-193. Dostupné z WWW http://archiv.aspekt.sk/download/Slovensko_voli_Butorova.pdf.

- BÚTOROVÁ, Z. (2009). Twenty Years of Maturing: Slovak Women Exploring the Frontiers of Democracy. *International Journal of Politics, Culture, and Society IJPS*. (online). Vol. 22. no. 4. s. 557-578. Dostupné z WWW <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=3e481dbf-dbb4-4aec-bb18-b8fc24019aae%40sessionmgr4003&vid=4&hid=4114>.
- CIRNER, M. (2014) Feminismus a jeho spoločensko-politické konotácie. In OLOŠŤIAK, M. (ed.) 9. *Študentská vedecká konferencia: Zborník plných príspevkov* (online). s. 215-221. Dostupné z WWW: http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak6/subor/4_Cirner.pdf.
- DAHLERUP, D. (2004). No Quota Fever in Europe? In *The Implementation of Quotas: Experiences from Europe*, Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, (online). Vol. 3. Dostupné z WWW <http://www.legislationline.org/documents/id/18866>.
- DONČEVOVÁ, S. (2012) Rodová politika: nové výzvy pre verejnú politiku. *Slovenská politologická revue* (online). Vol. 4, s. 310-335. Dostupné z WWW http://www.casopispedagogika.sk/revue4/doncevova_studia.pdf.
- HAVELKOVÁ, H. (1996). Abstract Citizenship? Women and power in the Czech Republic. *Social Politics* (online). Vol. 3. nos. 2 – 3. s. 243-260. Dostupné z WWW <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=aa4d5826-ea0d-4154-b464-297f466dc298%40sessionmgr115&vid=7&hid=124>.
- HESLI, V., GORBACHYK, A. (2011). Vote Choice in Post-Soviet Presidential Elections: Personality Trait Ratings and Democratic Values in the Aftermath of the Colored Revolutions. *Conference Papers -- American Political Science Association*. (online) s. 1-36. Dostupné z WWW <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d7886c95-301d-4a89-a3b9-c9fe7f807c0e%40sessionmgr114&vid=9&hid=124>.
- HRYCAK, A. (2011). The 'Orange Princess' Runs for President: Gender and the Outcomes of the 2010 Presidential Election in Ukraine. *East European Politics and Societies*. (online). Vol. 25. no. 1. s. 68-87. Dostupné z WWW:

<http://eep.sagepub.com/content/25/1/68>.

CHMELAŘOVÁ, A. (2011). Ukrajinské prezidentské volby 2004, 2010, volební geografie (online). Praha: Univerzita Karlova v Praze.. 66 s. Vedoucí práce Emil Voráček. Dostupné z WWW: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/98008>.

JURKYNAS, M. (2009). The parliamentary election in Lithuania. *Electoral Studies* (online). Vol. 28. s. 329-333. Dostupné z WWW <http://www.sciencedirect.com.ezproxy.is.cuni.cz/science/article/pii/S0261379409000122>

KATTEL, R.; RAUDLA, R. (2013). The Baltic Republics and the Crisis of 2008–2011. *Europe-Asia Studies* (online). Vol. 65, no. 3. s. 426-449. Dostupné z WWW <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d7886c95-301d-4a89-a3b9-c9fe7f807c0e%40sessionmgr114&vid=12&hid=124>.

KAZLAUSKAITE, A. (2009). Our Very Own Obama. *Transitions Online* (online), s. 5-5. Dostupné z WWW <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=43690948&scope=sit>
[e](http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=43690948&scope=sit).

KRIVÝ, V. (2009). Voliči v prezidentských voľbách 2009. Elektronická databáze Slovenské akademie vied. s. 1-45. Dostupné z WWW http://www.sociologia.sav.sk/cms/uploaded/1199_attach_volici_v_prezidentskych_volbach_2009.pdf.

KUBOVÁ, O. (2002). Ústavní systém Ukrajiny. *Středoevropské politické studie*. (online). Vol. 4. Dostupné z WWW <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=58>.

KRUPAVICIUS, A. (2010). Lithuania. *European Journal Of Political Research* (online). Vol. 49, no. 7/8. s. 1058-1076. Dostupné z WWW <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d7886c95-301d-4a89-a3b9-c9fe7f807c0e%40sessionmgr114&vid=19&hid=124>

LAFONT, S. (2001). One Step Forward, Two Steps Back: Women in the Post-Communist States. *Communist and Post-Communist Studies* (online). Vol. 34, no. 2. s. 203-220. Dostupné z WWW <http://www.sciencedirect.com.ezproxy.is.cuni.cz/science/article/pii/S0967067X0100006X#>.

MATONITÉ, I. (2012). Controlled or controlling free media and electoral campaigns: the legislative experiment in Lithuania 2008. *Information Sciences* (online). Vol. 59. s. 7-23. Dostupné z WWW <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367181590316/datastreams/DS.002.1.01.ARTIC/content>. (staženo 04. 05. 2015).

MATSUZATO, K., GUDŽINSKAS, L. (2006). An Eternally Unfinished Parliamentary Regime? Semipresidentialism as a Prism to View Lithuanian Politics. *Acta Slavica Iaponicapa* (online). no. 23. s. 146-170. Dostupné z WWW <http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=def15b03-c84c-46c6-86d4-da1f73dc6ece&articleId=021ecdb4-8305-4b25-b000-f0fd1610f3f1>.

ONDRÁŠIK, B. (2009). Political Marketing and its Professionalization: Ten Years of Campaigning for Slovak Presidency (1999, 2004 and 2009). *Slovenská politologická revue*. (online). no. 3. s. 2-30. Dostupné z WWW <http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=25374c0d-d15e-4d38-9cd9-a920e997f030&articleId=1ef68814-46b3-419f-ae6-087de01b00a3>.

RYBÁŘ, M. (2007) The parliamentary election in Slovakia, June 2006. *Electoral Studies*. (online). Vol. 26. no. 3. s. 699-703. Dostupné z WWW <http://www.sciencedirect.com/science/journal/02613794/26/3>.

ŘIHÁKOVÁ, Z. (2007). Prezident v politickém systému Litvy: oscilace mezi parlamentarismem a semiprezidencialismem. *Středoevropské politické studie*. (online). Vol. 9. s. 32-33. Dostupné z WWW <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=296>.

TALJUNAITE, M. Taljunaite, M. (2004) Discourses and Lobbying Strategies Used by the Women's Movement in Lithuania. In *The Implementation of Quotas: Experiences from Europe*, Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, (online). Vol. 3. Dostupné z WWW
http://www.quotaproject.org/CS/CS_Lithuania-Taljun.pdf

Ukraine, Presidential Election 17 January and 7 February 2010. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report. (online). s. 1-33. Dostupné z WWW
<http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/67844?download=true> (přístup 01. 04. 2015).

VAINILAVICIUS, J.; MULLETT, A. (2008) Lithuania votes. *The Baltic Times* (online). 08. 10. 2008. Dostupné z WWW
<http://www.baltictimes.com/news/articles/21496/> (přístup 05. 04. 2015).

VALTEROVÁ, A. (2009). Parlamentní volby v litevské republice. *European electoral studies* (online). Vol. 4, no. 1. s. 90-101. Dostupné z WWW
http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/007/EVS_4_1_6.pdf

WOOLFSON, Ch. (2010). 'Hard times' in Lithuania: Crisis and 'discourses of discontent' in post-communist society. *Ethnography* (online). Vol. 11, no. 4. s. 487-514. Dostupné z WWW <http://eth.sagepub.com.ezproxy.is.cuni.cz/content/11/4/487>

Internetové zdroje:

2008–09 Ukrainian financial crisis. Wikipedia. 2008–09 Ukrainian financial crisis. Dostupné z WWW
http://en.wikipedia.org/wiki/2008%E2%80%9309_Ukrainian_financial_crisis (přístup 30. 04. 2015).

About Tymoshenko. Tymoshenko.ua/en. Dostupné z WWW
<http://www.tymoshenko.ua/en/page/about> (přístup 01. 04. 2015).

Analýza konvergenzie Slovenskej ekonomiky. Národná banka Slovenska. 2009. s. 10.

Dostupné z WWW http://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/PP2-2009_Analyza_konvergenzie_2009_final.pdf (přístup 05. 04. 2015).

Biskup prirovnal Radičovú k Hitlerovi. SME.sk, 24. 02. 2009, Dostupné z WWW <http://www.sme.sk/c/4322957/biskup-prirovnal-radicovu-k-hitlerovi.html> (přístup 04. 05. 2015).

Data grouped by quota type. Quotaproject.org. Dostupné z WWW <http://www.quotaproject.org/system.cfm#constlocal> (přístup 02. 03. 2015).

EU budget commissioner to run for Lithuanian presidency. *EUObserver* (online), 28. 02. 2009. Dostupné z WWW <https://euobserver.com/political/27686> (přístup 22. 04. 2015).

Grybauskaitė: We'll have to fire shots, if someone tries to occupy us. *Lithuania Tribune* (online). 11. 03. 2014. Dostupné z WWW <http://www.lithuaniatribune.com/65016/grybauskaite-well-have-to-fire-shots-if-someone-tries-to-occupy-us-201465016/> (přístup 22. 04. 2015).

How Lithuania grasped freedom. *BBC News* (online), 06. 06. 2009. Dostupné z WWW <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8137095.stm> (přístup 22. 04. 2015).

LITHUANIA: President Changes More than Foreign Policy. *OxResearch Individual Profiles*. (online). Oxford: Oxford Analytica Ltd, 27. 05. 2009. Dostupné z WWW <http://search.proquest.com/docview/192455551?accountid=15618> (přístup 22. 04. 2015).

Lithuania Seimas (Parliament). Historical archive of parliamentary election results. Inter-parliamentary Union. Dostupné z: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2189_arc.htm (přístup 02. 03. 2015).

Lithuania's European Commissioner Plans to Run for President - Paper. BBC Monitoring European (online), 07. 03. 2009. Dostupné z WWW <http://search.proquest.com/docview/459564397?accountid=15618>. (přístup 27. 04. 2015).

2015).

Lithuanian Article Praises Candidate for having Presidential Traits. *BBC Monitoring European*, (online). 26. 03. 2009. Dostupné z WWW <http://search.proquest.com/docview/459283183?accountid=15618> (přístup 22. 04. 2015).

Lithuanian Daily: Presidential Hopeful Popular Despite Unclear Political Views. *BBC Monitoring European*, (online). 22. 04. 2009, Dostupné z WWW: <http://search.proquest.com/docview/459282842?accountid=15618> (přístup 22. 04. 2015).

Lithuanian president in strong position for second round. *BBC News* (online). 12. 05. 2014. Dostupné z WWW <http://www.bbc.com/news/world-europe-27360151> (přístup 22. 04. 2015).

Oficiální webové stránky MOST-HÍD dostupné z: <http://www.most-hid.sk/sk>

Oficiální webové stránky SDKÚ-DS dostupné z: <http://www.sdku-ds.sk/#>

President of the Republic of Lithuania. Dostupné z: <https://www.lrp.lt/en/institution/president-dalia-grybauskaite/20797> (přístup 04. 04. 2015).

Radičová chce po voľbách meniť zákon o voľbe prezidenta. *SME.sk*, 08. 01. 2009, Dostupné z WWW <http://www.sme.sk/c/4253158/radicova-chce-po-volbach-menit-zakon-o-volbe-prezidenta.html#ixzz3ZJ4p1bqX> (přístup 04. 05. 2015).

Slovakia Národná rada (National Council). Historical archive of parliamentary election results. Inter-parliamentary Union. Dostupné z: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2285_arc.htm (přístup 02. 03. 2015).

SNS sa podpísala pod kampaň proti Radičovej. Spravy.pravda.sk, 30. 03. 2009, Dostupné z WWW <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/161200-sns-sa-podpisala-pod-kampan-proti-radicovej/> (přístup 04. 05. 2015).

Štatistický úrad Slovenskej republiky. Dostupné z WWW: <http://www.statistics.sk>.

Ukraine Verkhovna Rada (Parliament). Historical archive of parliamentary election results. Inter-parliamentary Union. Dostupné z: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2331_arc.htm (přístup 02. 03. 2015).

Ukraine. Legislative Election 2007 . Electoral Geography 2.0. (online). Dostupná z WWW <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/u/ukraine/2007-legislative-elections-ukraine.html> (přístup 30. 04. 2015).

Ukrainian parliamentary election. Wikipedia. (online). Dostupné z WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/Ukrainian_parliamentary_election,_2007 (přístup 30. 04. 2015).

Ukrainians blame Yuschenko and Tymoshenko for creating economic mess. KyivPost (online). 20. 10. 2009. Dostupné z WWW <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/ukrainians-blame-yuschenko-and-tymoshenko-for-crea.html> (přístup 30. 04. 2015).

Ústava Republiky Litva, The Constitutional Court of the Republic of Lithuania. (online). Dostupné z WWW <http://www.lrkt.lt/en/about-the-court/legal-information/the-constitution/192> (přístup 05. 04. 2015).

Voting results. The Central Electoral Commission of the Republic of Lithuania (online). 01. 06. 2014. Dostupné z WWW http://www.2013.vrk.lt/2014_prezidento_rinkimai/output_en/rinkimu_diena/index.html (přístup 22. 04. 2015).

VUCHEVA, E. (2009) EU budget commissioner to run for Lithuanian presidency. *EUObserver*. (online). 26. 02. 2009. Dostupné z WWW <https://euobserver.com/political/27686> (staženo 05. 04. 2015).

Zákon (Law on Elections to the Seimas) v anglické verzi je dostupný z: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/9068> (staženo 05. 04. 2015).

Závěrečná zpráva o projektu Ženy v politice – dôsledok tranzície verejnej politiky. 2000. S.P.A.C.E., n.o. Dostupné z WWW http://www.nspace.sk/doc/proj2000_2.pdf (přístup 08. 05. 2015)